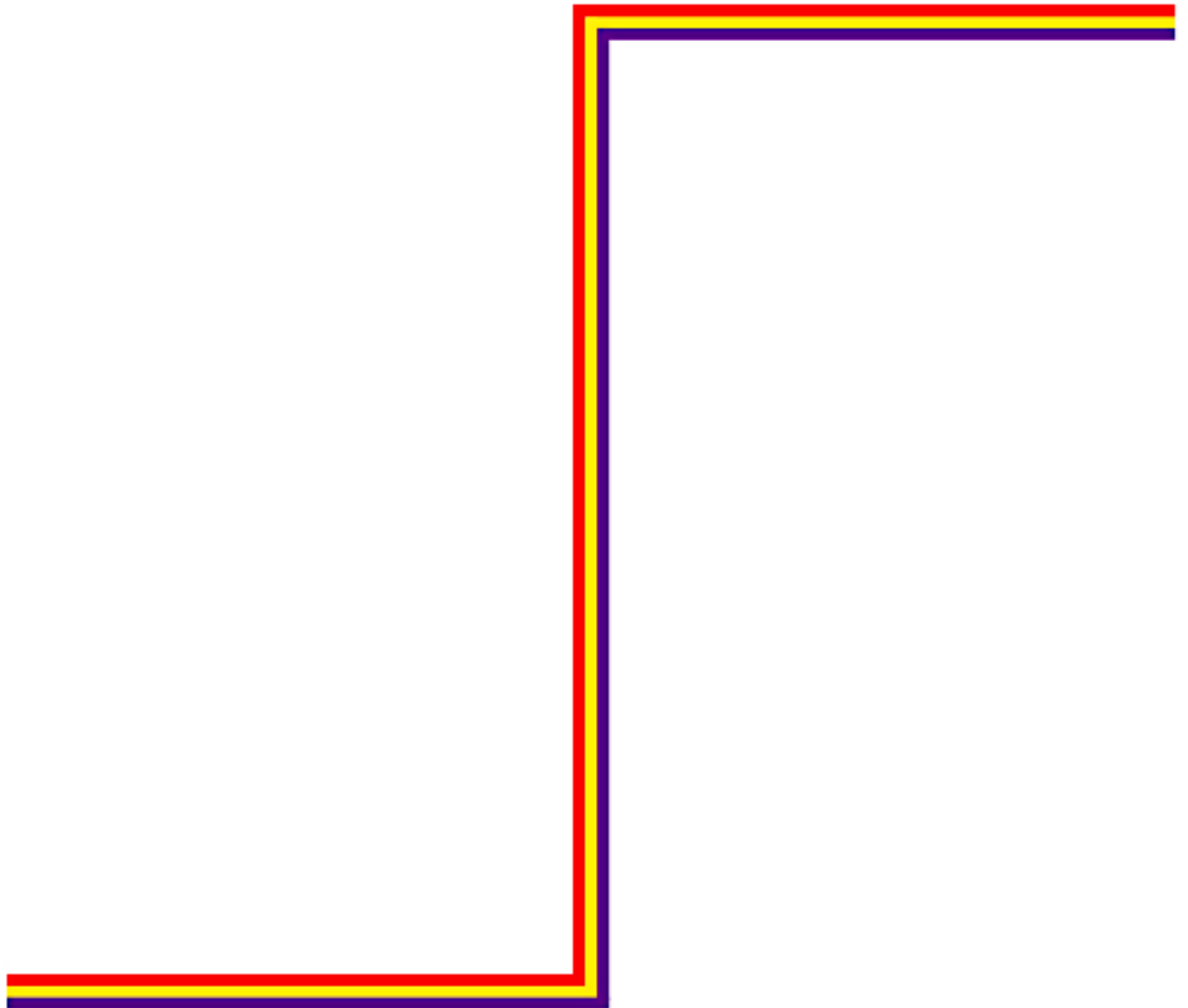

VAN HET SPAANSE VRIJHEIDSFRONT

**EEN REPORTAGE DOOR
NICO ROST**

**MET EEN VOORWOORD VAN
LOUIS DE BROUCKÈRE**

NICO ROST

VAN HET SPAANSE VRIJHEIDSFRONT

AMSTERDAM 2016

© 2016, Erven Rost

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Een door Stichting Spanje 1936-1939, in eigen beheer gemaakte digitale heruitgave van:

Van het Spaanse vrijheidsfront

Oorspronkelijke uitgave bij Pegasus, Amsterdam-Z. , 1937

INHOUD

WOORD VOORAF BIJ DE DIGITALE HERUITGAVE.	7
VOORWOORD.	9
HET WONDER VAN MADRID.	11
GENERAAL MIAJA — DE SOLDAAT DER REPUBLIEK.	21
BEDROGEN LANDSKNECHTEN.	24
KAMERADEN VAN DE INTERNATIONALE BRIGADE.	33
KAMERAAD EMIEL UIT D.	34
KAMERAAD OTTO UIT MECKLENBURG.	35
KAMERAAD JEAN UIT BRUSSEL.	38
LA PASIONARIA.	42
MET DE ALTAVOZ DEL FRENTE NAAR DEN VIJAND.	46
EEN ONDERHOUD MET GENERAAL JULIUS DEUTSCH.	51
LANGS HET SLAGVELD VAN GUADALAJARA.	54
ALCALA.	54
GUADALAJARA.	54
TORIGA.	54
BRIHUEGA.	55
JADRAQUE.	55
KILOMETER-PAAL 15.	56
TRIJUEQUE.	57
TERUG IN BRIHUEGA.	58
HET TELEGRAM.	59
DE GEVANGENEN VAN BRIHUEGA.	60

WOORD VOORAF BIJ DE DIGITALE HERUITGAVE.

Dit is de digitale heruitgave van een boek dat in 1937 is verschenen. Het is al lang niet meer direct verkrijgbaar en ook antiquarisch is het zeldzaam. Sinds 2014 is de Stichting Spanje 1936-1939 actief, die zich ten doel stelt de herinnering aan de Nederlanders die aan de zijde van de Spaanse Republiek aan de burgeroorlog hebben deelgenomen, levend te houden. De Stichting heeft de erven van Nico Rost, de schrijver van dit boek, en de oorspronkelijke uitgeverij Pegasus gevraagd mee te werken aan een digitale heruitgave van *Van het Spaanse vrijheidsfront*. De stichting is de familie van Nico Rost, vertegenwoordigd door mevrouw Ilse Lissauer en mevrouw Iris Crena de longh, en de uitgeverij Pegasus zeer erkentelijk dat zij daarmee hebben ingestemd en toestemming hebben gegeven voor deze heruitgave.

Tachtig jaar na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog volgt nu een digitale heruitgave van het boek *Van het Spaanse vrijheidsfront*.

Het boek doet op een levendige wijze verslag van een bezoek aan Spanje, begin 1937, op een moment dat het lot van de democratisch gekozen republiek nog niet bezegeld is. Er zijn zeer weinig publicaties met Nederlandse ooggetuigenverslagen van de Spaanse Burgeroorlog. Dat maakt het boek uniek wat betreft dit onderwerp.

Inhoudelijk is deze heruitgave ongewijzigd. Ook is de oorspronkelijke spelling en schrijfwijze van persoonsnamen en plaatsnamen intact gehouden.

Stichting Spanje 1936 - 1939

Amsterdam, januari 2016

VOORWOORD.

Nico Rost heeft Spanje bezocht. Hij heeft het front en de achterhoede gezien. Hij heeft de mannen in de straat en de militianen in de loopgraven ondervraagd, de Spanjaarden en de vreemdelingen, de republikeinen en de „Francisten”, ten minste hen, die hij heeft kunnen bereiken, dat wil zeggen de gevangenen. Hij vertelt ons eenvoudig, wat hij gezien en gehoord heeft. Hij vertelt het ons van uur tot uur. Hij geeft ons op deze wijze iets veel beters dan oordeelvellingen of redeneringen: indrukken nog geheel vers, en feiten. Dat is zeer zeker de grootste dienst die de correspondent van een dagblad zijn lezer kan bewijzen.

Nico Rost heeft vele dingen gezien, en hij heeft ze goed gezien. Zijn verhaal is nauwgezet en levendig, en ik wil hier zeggen, dat het mij ten zeerste geïnteresseerd heeft. Na zoveel verslagen van de verwonderlijke slag om Madrid, is ook het zijne nog nuttig. Het doet ons beter begrijpen, hoe de grote stad zich aan de oorlog gewent, zoals wij ons allen aan de rampen van de vreedstijd gewennen. De bommen in de straten verdelgen ongelukkige kinderen, en men is het eerste ogenblik als verdoofd tegenover de schurkachtigheid van dit bombardement. Maar men went eraan. Wanneer wij er niet ook aan te zien, hoe de armoede, op even wrede wijze, vele arme kinderen in alle grote steden doodt? Men bewaart in zijn diepste binnenste de afschuwelijkheid van deze dingen. Maar toch poogt de stad, met hare wonde te leven, zoals de zieke met zijn kankergezwellen, en niet meer te denken aan datgene, wat een onverbiddelijke werkelijkheid haar dwingt, te ondergaan.

Als ik hier alle delen van de reportage van Rost wilde citeren, die de aandacht op zich verdienen te vestigen, dan zou ik achtereenvolgens alle hoofdstukken moeten opsommen. Ik kan daar niet aan denken. Ik zal er mij daarom toe beperken, in het kort twee kanten van de dingen aan te wijzen. die het boek op bijzonder gelukkige wijze in het licht stelt.

En in de eerste plaats doet het ons de gemeenschappelijke wil gevoelen, die de overgrote meerderheid van de Spanjaarden tegen hun aanvallers verenigt, en de diepe waarheid van het woord van president Azana, toen hij onlangs verklaarde, dat dit voor Spanje geen burgeroorlog is, maar een oorlog voor zijn nationale bevrijding.

Vervolgens en nog beter, brengt hij ons in onmiddellijke aanraking met de tegenstelling die er bestaat, tussen de geestestoestand van de troepen, die door de buitenlandse fascisten aan Franco gezonden worden, en die van de vrijwilligers, die naar Spanje zijn toegestroomd om de grote internationale zaak van de vrijheid te verdedigen.

Laat men toch lezen, wat luitenant Winterer zegt! Hij komt daar ginds aan met de vooroordelen van een officier van de Reichswehr, die aan al de zotteklap van de officiële propaganda gelooft. Ziet, hoe hij bij elke nieuwe stap in het avontuur ontgoocheld wordt. De nationale eenheid tegen de tyrannie van de rebellen, de ijdelheid van hun onderneming, de kracht van een beweging, die een geheel volk meesleept, die de jonge lieden, van alle zijden gekomen om een groot alomvattend ideaal te verdedigen, bezielt, dat alles verrast hem, het brengt hem in verwarring, het geeft hem plotseling een blik op de schoonheid en de adel van

een nieuwe wereld, die hij ongetwijfeld tevoren nooit had vermoed. Hij ondergaat de verrassing van Goethe bij den veldslag te Valmy, en dit dwingt hem tot nadenken. Zijn nederige gedachtengang is zonder twijfel maar een zwakke tegenhanger voor de prophetische gevolgtrekkingen van zijn geniale landgenoot. Maar hoeveel verschil in graad er ook moge zijn, men kan niet nalaten, iets als een verwantschap in hun geesteshouding te gevoelen.

Lees de gesprekken van de Italiaanse gevangenen en die van de militianen van de brigade-Garibaldi. Denk aan de tragische ontmoeting van de beide Italianen te Guadalajara en stel u het gesprek van de soldaten der vrijheid voor de geest, die zich door middel van de „luidspreker van het front” tot de slaven van Mussolini richten. Herinner u daarop de voorvallen van de veldslag, en gij zult begrijpen hoezeer het twee ideologiën zijn, die ginds tegenover elkaar staan.

De fascistische dictaturen hebben gedacht, met de kracht der wapens het grote conflict van gedachten, dat hen overal tegenover de democratie stelt, te kunnen oplossen. Zij hebben vergeten dat zelfs in de oorlog de ideeën hun gewicht in de schaal leggen, en dat het morele offensief per slot van rekening dikwijls de doorslag geeft.

Reeds meer dan eens heeft het gezang van de Internationale in Spanje de macht uitgeoefend, die de Marseillaise tijdens de oorlogen van de revolutie had.

De fascistische bondgenoten stellen dat met schrik en ontsteltenis vast. Wat hen nog meer ontstelt, dat is dat hun militaire minderheid thans even zonneklaar is, als hun morele.

Niet alleen vechten hun soldaten slecht, omdat zij niet weten waarvoor zij vechten, maar hun wapens zijn ook middelmatig. Hun oorlogs-industrieën zijn even gebrekkig, als hun vredes-industrieën. Een proletariaat, dat van zijn eenvoudigste vrijheden beroofd is, werkt middelmatig. Het fascisme doet de bron van de gedachte opdrogen, en die van de rijkdom eveneens. Het scheidt geen kracht. Het steunt niet het leven. Het draagt in zich zelf de diepste oorzaak van eigen vernietiging.

LOUIS DE BROUCKERE.

HET WONDER VAN MADRID.

Madrid, 27 Maart, 's avonds acht uur. Hotel Gran Via. Zonder hindernissen per auto uit Valencia aangekomen. De weg is bijna weer vrij en we behoeften nog slechts een kleine omweg te maken. Alleen een plaats in een auto te vinden was moeilijk. De Republiek bezit nog steeds niet genoeg auto's en vrachtauto's. Alle transportmiddelen worden bovendien hoofdzakelijk voor militaire doeleinden gebruikt en om Madrid regelmatig van voedsel te voorzien. Het personenverkeer lijdt hier natuurlijk onder en toen men mij in Valencia aanraadde nog geduld te hebben, daar het meenemen van melkbussen en geneesmiddelen thans belangrijker was dan het transporteren van een journalist, wist ik daar niets op te antwoorden; maar gelukkig was er op het laatste ogenblik toch nog een plaats vrij.

Ik heb kamer 623. Op de zesde verdieping. Eén ruit is gesprongen, de andere ontbreekt helemaal. Boven het bed is een gat in de muur, waar een granaat door is gegaan. Door het bad in de badkamer schijnt ze een uitweg te hebben gezocht. De kamer is verder kraakzindelijk. Ook alle andere vertrekken op dezelfde verdieping zijn bewoond. Het achterste gedeelte van de zevende verdieping ontbreekt echter. Waarschijnlijk een bom.

De lift functionneert, maar de eetzaal blijkt thans in de kelder te zijn. Ik ontmoet enige Amerikaanse reporters, o.a. Delmar van de „Daily Express”; verder de correspondent van de „Basler National-Zeitung”; Ilja Ehrenburg; de Amerikaanse schrijver Ernest Hemingway; Joris Ivens en John Fernhout. Deze week verwacht men John dos Passos. Behalve de buitenlandse journalisten eten hier ook vele miliciens en officieren, die enkele dagen met verlof zijn. Voor hen is Madrid immers nog geen „front” maar een plaats waar ze, ondanks bommen en granaten, komen uitrusten.

28 Maart, 's ochtends acht uur dertig. Ik word wakker door een gierend en snerpend geluid. Een granaat? Een korte knal! Twee minuten later kijk ik uit het raam: Twee jongetjes van een jaar of acht, zijn getroffen. — Dood. — Iemand met een Rodekruis-band om zijn arm komt het hotel uit en draagt het ene lijkje naar binnen. Een soldaat volgt met het andere, een tweede met de schooltassen, waaruit men straks zal te weten komen, waar de ouders van deze kinderen wonen, om hun het vreselijke bericht te brengen.

11 uur. Ik vraag den portier van het hotel de weg naar de Telefonica, het gebouw waar de Censuur zetelt en waar de buitenlandse pers haar informaties krijgt. „Aan de overkant van de straat”, is het antwoord. Ik heb het gisterenavond in het donker niet kunnen zien. Het is het hoogste gebouw van Madrid en tegenwoordig dagelijks het mikpunt van de artillerie der rebellen. De gevel vertoont vele gaten. Enkele vensters, die reeds kapotgeschoten werden, zijn thans dicht gemetseld, andere ramen zijn door de telefonisten en beambten der Censuur die hier werken, met recht-opstaande matrassen gebarricadeerd, met het oog op granaat-

splinters. Ik vraag en krijg een bewijs om overdag en ook 's nachts door alle straten van Madrid te mogen lopen.

★

12 uur. Op de plek waar een paar uren geleden de beide schoolkinderen door een granaat gedood werden — bloedsporen zijn nog op het trottoir zichtbaar — staat thans een krantenverkoper: „Twee fascistische vliegers door de republikeinen naar beneden geschoten! Nieuwe overwinningen van het Volksleger op het Guadalajara-front.”

Eerste wandeling door de stad. Reeds aan het eind van de Gran Via verrijzen de eerste gemetselde barricades. In de verte buldert het geschut, maar het verkeer gaat zijn gewone gang, de trams rijden en de ondergrondse eveneens. De moeders en vrouwen van Madrid kijken weliswaar even op van hun werk en denken aan hun mannen, vaders en broeders in de loopgraven van het Casa del Campo, in het Westerpark en de Universiteitswijk, die slechts tien minuten hier vandaan is, maar vervolgen dan hun dagelijkse bezigheden. Zo-even trekt een afdeling der Socialistische Jeugd voorbij, onder het zingen van het Spaanse volkslied en de Internationale. Deze jeugd wéét wat oorlog en fascisme betekenen. De broers en vaders van deze jongens zijn aan het front, zij zelf zullen zich morgen vrijwillig aanmelden, en hun moeders en zusters zijn in dezelfde straten, waarlangs zij nu demonstreren, het offer van bommen geworden.

★

1 uur. Zo-even is weer een granaat ontploft! Dit keer in een der arbeiderswijken, op de Plaza Olabide. Twee vrouwen, die inkopen deden, werden gedood. Vier gewonden.

★

2 uur. De Arguelles-wijk, ook een arbeiderswijk, die ik zo juist bezocht, is eenzaam en verlaten. Hier woont niemand meer. Urenlang kan men in deze eertijds zo drukke straten, door al deze ruïnes dwalen, zonder een levend wezen te ontmoeten. Het fascisme, de Heinckel's, Junker's en Caprione's hebben hier honderden bommen laten vallen, geen huis is gespaard gebleven, overal gapen holle muren, duizenden families moesten vluchten en honderden mensen zijn gedood of voor hun hele leven verminkt. Dit is dus het resultaat van de fascistische heilsleer! Op sommige plekken is de straat versperd door het puin, dat nog niet is opgeruimd. Midden op de weg gapen grote gaten — eveneens het resultaat van bommen. Overal liggen gaspijpen, stukken van een balkon, houten balken, schilderijlijsten, keukengereedschap, oude schoenen en dergelijke dingen.

Ik ga enkele huizen binnen. De eerste woning, die ik wil bezoeken, heeft geen portaal en geen trap meer. Langs de muur van de bovenverdieping hangt een ijzeren ledikant naar buiten, waar nog een portret boven hangt. Een verdieping hoger kan men — als een open toondecor — van de straatkant de geiser en het bad zien staan. Twee huizen verder schijnt een tandarts te hebben gewoond. De operatietafel is onbeschadigd en staat nog midden in de kamer, maar het venster en het balkon zijn weggerukt. In het kleine vertrek daarnaast is

de vloer opengescheurd. In de hoek een jaargang van de „Ilustracion”. Dit zal dus wel de wachtkamer zijn geweest.

Weer een straat verder was een effectenkantoor. Alleen de brandkast is overgebleven. In het rond liggen verschroeide kasboeken en klappers. In het huis hiernaast slapen, zorgvuldig toegedekt in een kinderwieg, enkele poppen, die me met hun glazen ogen aanstaren. Een kinderkeukentje staat in een hoek. Geen bordje en geen pannetje ontbreekt. Drie huizen verder schijnt een Duitser te hebben gewoond. Enkele afleveringen der „Imker-Zeitung” en in de verwoeste slaapkamer vele obscene foto’s, Fuchs’ „Sittengeschichte” en geïllustreerde uitgaven van de werken van Hans Heinz Ewers, een exemplaar van Hitler’s „Mein Kampf” en nummers van „der Auslandsdeutsche”. Zou de man, die hier vroeger heeft gewoond en wiens have en goed nu ook vernield is, thans genezen zijn van zijn bewondering voor den „Führer” en diens heilstaat? Of zou hij misschien beweren, dat „bolsjewistische” vliegers Madrid hebben vernield!

Aan de overkant van de straat heeft een advocaat gewoond, maar dit is alleen nog aan het naambordje te zien. Alles in dit huis is verwoest — slechts een Madonna-beeld staat nog onbeschadigd op een piedestal.

Als ik terugwandel door deze troosteloze straten — een wandeling door een hedendaags Herculanium en Pompei, verwoest door Franco, Mussolini en Hitler, zitten voor een kelder een oude man en vrouw op een stoel een courant te lezen. De man ziet m’n verwonderde blikken.

„Dit huis had zes verdiepingen. Wij hebben op de vijfde gewoond, maar alles is nu vernield. Wij hebben een bed en een paar potten en pannen uit de puinhopen gehaald en wonen nu in de kelder. Veiliger kunnen we nergens zijn. Hier komen ze niet meer. Hier is — in een omtrek van een half uur — alles immers vernield. En toch — kameraad — toch krijgen ze Madrid niet. — Nooit.”

Hij neemt zijn courant weer ter hand en leest hardop — zin voor zin met een tevreden lachje op zijn oud gerimpeld gezicht, het verslag van de overwinning van het republikeinse volksleger bij Guadalajara.

★

’s Avonds 8 uur. Gesprek met een der Franse correspondenten in het hotel. Hij laat me een nummer zien van de „Petit Parisien” van 16 Augustus 1936. Dit nummer bevat de volgende verklaring van Franco: „Ik zal Madrid nimmer bombarderen — daar leven immers tienduizenden onschuldigen, die ik aan geen gevaren wil blootstellen.” Commentaar overbodig!

★

’s Nachts 3 uur. Ik hoor talrijke vliegers en telkens een doffe knal. Tien minuten later sterft het geluid weg.

29 Maart, ’s ochtends 8 uur. Vijf minuten geleden ontplofte wederom — precies op dezelfde tijd als gisteren — vlak in de buurt van de Telefonica — een granaat. Ze trof het balkon van het huis aan de overkant, dat naar beneden dreigt te vallen. De brandweer is al gearri-

veerd. Zo-even wordt me medegedeeld dat 8 Junker-machines deze nacht talrijke bommen op een der voorsteden hebben laten vallen. Men spreekt van 8 doden en 20 gewonden.

★

29 Maart, 10 uur. Weer de stad in. In lange rijen staan de vrouwen voor de winkels te wachten. Madrid, dat door vijanden belegerd wordt, van brandstoffen en levensmiddelen te voorzien, is geen gemakkelijke taak. Maar niemand klaagt en niemand protesteert. Bijna voor alles moet men in de rij staan, ook voor tabak en sigaren, maar de langste rijen staan voor de bakkerswinkels. Boter, suiker, eieren en vlees zijn schaars. De vrouwen van Madrid weten, dat het beste naar het front gaat en zijn het niet alleen met deze maatregel eens, maar beseffen daardoor nog duidelijker, dat hun discipline en de standvastigheid, waarmee ze al deze ontberingen verdragen, de soldaten aan het front ten goede komt. Het volk van Madrid leeft voor het front en het front leeft voor Madrid.

★

10.30 uur. Ik wandel over het Carmen-plein in het hart van de stad. Ook hier is bijna elk huis verwoest en werden tientallen lijken onder de puinhopen vandaan gehaald, maar thans - slechts enkele weken later — zijn deze ruïnes opnieuw bewoond, hoewel nog dagelijks Juncker's, Heinckel's en Caproni's de stad bombarderen en de regering er op aandringt om de stad te ontruimen.

Kinderen spelen op de puinhopen „Republikein en rebel”, katten liggen in de zon te knipogen en vrouwen breien sokken voor hun mannen in de loopgraven. Ze willen Madrid niet verlaten en schrijven hun mannen aan het front, dat het noodzakelijk is nóg beter te vechten.

11 uur. Bezoek aan het *Palazzo de Liria*, het vroegere paleis van den hertog van Alva, beroemd door zijn grote verzameling Velasquez', Goya's, Murillo's en Greco's. Ook dit paleis is thans een puinhoop. Overblijfselen van een eeuwen-oude wapenrusting liggen in de tuinpaden, scherven Chinees porcelein op het verschroeide gazon voor de ingang. Soldaten van het Vijfde Regiment hebben tijdens het bombardement onder levensgevaar het meeste kunnen redden, maar vele kostbare kunstwerken zijn verbrand. Aan de muren hangen flarden van verschroeide eeuwen-oude gobelins. Mijn gids brengt mij met behulp van een ladder naar de vroegere badkamer van de hertogin. Zwart marmer met goud ingelegd. Ook dit vertrek is verwoest. Vlak voor mijn voeten ligt een zwart-verbrande zilveren haarborstel.

„Waar zijn de hertog en de hertogin thans?”

„Natuurlijk bij de rebellen!”

„Weet je, hoe ze op het verlies van dit paleis met zijn kunstschaten gereageerd hebben? Zij zullen nu waarschijnlijk wel onenigheid hebben met Franco?”

„Welnee, ze hebben het bombardement immers *zelf* bevolen en wilden liever, dat alles vernietigd werd, dan dat dit museum door de regering voor iedereen toegankelijk zou worden gemaakt.”

Naast het paleis is een kazerne. Hier lag vroeger het lijfregiment van den hertog. Dit gebouw was eertijds door de regering als gevangenis ingericht, maar — daar de regering menselijker is dan de hertog van Alva — enkele maanden geleden ontruimd, omdat de gevangenen anders gevaar zouden lopen, onder de puinhopen te worden bedolven.

Is een krasser tegenstelling denkbaar? Deze hertog van Alva wilde de kostbaarste Spaanse kunstwerken liever laten vernietigen dan ze tot gemeenschappelijk bezit te laten worden, maar de arbeiders van Madrid redden onder levensgevaar deze schatten voor de gemeenschap!

Achter het verschroeide grasperk van het paleis zijn enkele broeikassen. De oude soldaat, die me begeleid heeft op mijn tocht door de ruïnes, laat me met trots de primula's en viooltjes zien:

„Zie je al die knoppen? Ik zie ze elke dag! De volgende week staan ze in volle bloei. Als je dan nog hier bent, moet je dan beslist komen kijken.”

En hij neemt afscheid van me, om ijlings zijn gieter te gaan halen. Onwillekeurig denk ik aan het woord van Friedrich Schiller: „Das Alte stürzt, es andert sich die Zeit, und neues Leben blüht aus den Ruïnen.”

(„Het oude stort in-een, de tijden worden anders en nieuw leven spruit uit de ruïnes!”)

's Avonds 6 uur. Ik kom zojuist terug van mijn bezoek in de loopgraven van de Universiteitswijk. Om half twee is een onderofficier mij en den Noorsen journalist, die hier ook in het hotel woont, komen halen.

Men kan dit front immers na het middageten bezoeken en voor het souper terug zijn. Men kan er zelfs met de Metro naar toe gaan! Niemand verwondert zich hier verder over!

Vrouwen en kinderen brengen hun vaders, zonen en broers eten en wasgoed, dat de wachtpost daar bij het begin der eerste loopgraven dan in ontvangst neemt. Bij ernstige kwesties kan iemand zelfs even uit de loopgraaf komen om enkele ogenblikken met zijn familie te spreken.

De luitenant, die hier het bevel heeft — een Bask — ontving ons in zijn bureau — een kelder in een der laatste huizen voor het front. Aan de muren hingen kaarten van de Universiteitswijk. Een radio speelde zachtjes Spaanse volksmuziek.

„Komen jullie de fascistten een handje geven? Een goed idee. Ik ga dadelijk mee.”

Hij draagt een lange, donkerblauwe jas met vuurrode voering, een alpenmuts met een rode ster en de gouden luitnants-strepen.

Vlak achter het huis beginnen de loopgraven, hier en daar beschut door gemetselde barricades. Wij zijn thans in de Universiteitsbibliotheek. Achter de schietgaten in de muur staan soldaten. Het geweer van een hunner rust op een deel „Anorganische Chemie”, (dat destijds bij Teubner in Leipzig verscheen!) en zijn buurman, die niet zo lang is, staat op twee delen van Meyer's Konversations-lexikon. In de straat waar deze loopgraaf op uitkomt, schijnt het Pharmaceutische Laboratorium te zijn geweest. Bommen en kogels hebben hier alles ver-

nield — behalve het dodenmasker van het „Onbekende meisje uit de Seine”, dat ons vreemd en onwezenlijk aanstaart. Telkens vallen schoten en horen wij het ratelen der machinegeweren. Een paar honderd meter verder, in het Westerpark, kwinkelen een paar merels. Ook hèn schijnt dus Franco’s artillerie niet te kunnen verjagen!

De luitenant waarschuwt ons. Dit kruispunt is gevaarlijk en kan door den vijand, die zich in de huizen aan de overkant verschanst heeft, beschoten worden. Een voor een steken wij gebukt de straat over en verdwijnen weer in de loopgraaf aan de overkant. Enkele vijandelijke kogels ketsen tegen de muur, maar missen gelukkig hun doel.

„Die zijn niet gevaarlijk — verkondigt de luitenant — „als ze zo hoog schieten, kun je er zeker van zijn, dat die kogels van de onzen komen.”

„Van de onzen?”

„Ja, van de onzen in de loopgraven der fascistten, van soldaten, die eigenlijk bij ons behoren, maar door Franco gedwongen worden in zijn leger te dienen. Ze schieten met opzet te hoog.”

Bij het Cuba-standbeeld houdt de loopgraaf op. Tussen ons en de vijand is nu nog maar 150 meter. Soldaten komen uit de beschutting en willen zich hier met ons laten fotograferen. Mijn Noorse collega heeft immers een Leica, maar nauwelijks staan we in een groepje bij elkaar of de fascistten hebben ons in de gaten. Met een gierend gebrul ontploft op 10 meter afstand een granaat en kluiten aarde vliegen om ons heen, zodat de Noor zijn toestel laat vallen. Lachend om onze verschrikte gezichten, springen de Spanjaarden in hun hol terug. Tien minuten is het vuur zó hevig, dat we hier moeten blijven. Daarna lopen we — een voor een — gebukt terug naar de loopgraaf.

We ontmoeten soldaten op weg naar de voorste loopgraven. Ze komen uit de stad en groeten ons ernstig met opgeheven vuist: „Salud, camarada!”

„Liggen aan de overkant eigenlijk Marokkanen of Duitsers?” „In de eerste linies Marokkanen — daarachter Duitsers. Maar de Marokkanen — merendeels arme drommels — worden door Duitse machinegeweren naar voren gejaagd.”

Nu zijn we weer in het hotel.

Bij het avondeten vroeg een soldaat van het Thaelmann-bataillon, die met verlof in Madrid is, me met een ernstig gezicht, of ik weet wat de grootste stad ter wereld is. „New-York.”

„Nee — Madrid. Lees de Duitse bladen er maar eens op na. Franco marcheert met zijn troepen immers reeds maandenlang door onze voorsteden!”

’s Avonds 7.15. In de stad is een nieuwe oproep aan de bevolking aangeplakt:

„Madrid zal niet kunnen worden ingenomen als wij allen de stad te hulp komen. De Spaanse verraders komen thans nog maar in de tweede plaats. Men heeft hen na hun verraad niet meer nodig. De legers der rovers treden nu op de voorgrond met de bedoeling, ons land onder elkaar te verdelen. Dit zal en mag niet gelukken. Alle mannen en vrouwen zijn bereid,

liever in de strijd tegen het fascisme te sneuvelen, dan zich aan de fascistische heerschappij te onderwerpen.

Nimmer zal Madrid een tweede Addis-Abeba — nimmer Spanje een tweede Abessinië zijn."

's Avonds 7.30. De auto van de radio-omroep der Spaanse Vakvereniging, die me komt halen om straks tot de Hollandse en Vlaamse luisteraars te spreken over de aankomst van tweehonderd Hollandse fascistten in het leger der rebellen, staat reeds aan de overkant van de straat — voor de Telefonica — te wachten. De chauffeur staat in café Gran Via bij de bar een „anijs" met me te drinken. Plotseling een donderend lawaai: een granaat! Voorbijgangers vluchten het café binnen. Twee minuten later komt een soldaat zeggen, dat de auto van de radio getroffen is. De granaat heeft het voorste gedeelte geraakt, zodat de motor en de zitplaatsen uit elkaar zijn gerukt en vernietigd.

„Dan zullen we om een andere wagen moeten telefoneren" zegt de chauffeur kalm. Dat is de derde auto sinds Januari. Hopelijk krijg ik nu de nieuwe Ford."

's Avonds 10 uur. Op mijn kamer ligt een brief, waarin een collega me uitnodigt, hem morgen vroeg naar de Carro de los Angeles te vergezellen, waar generaal Miaja en la Passionaria 83 soldaten der rebellen, die onlangs gevangen genomen werden, zullen bezoeken.

's Avonds 11 uur. Twee geweldige ontploffingen kort na elkaar. Daarna is het stil. Een kwartier later deelt een officier me mede, dat deze explosies in de Universiteits-wijk plaats hebben gevonden. Men heeft overdag gangen gegraven onder de posities der fascistten en deze thans in de lucht laten springen. Ongeveer zestig rebellen werden gedood en velen gewond.

30 Maart, 's morgens 9 uur. Ik heb vanochtend om 8 uur tevergeefs op de granaat gewacht. Eerst om 8,20 is ze verschenen en, wel vijfhonderd meter van de Telefonica verwijderd, ontploft. Beneden in de hall spreekt de portier me aan. „Heeft u ook gemerkt, dat de granaat twintig minuten te laat was? En een heel eind uit de koers? Nu kunnen we de eerste dagen wel gerust zijn. Eerst waren het Duitsers die ons beschoten, nu zullen het wel Italianen zijn. Duitsers zijn altijd precies op tijd en schieten niet zo nonchalant. Nee, nee, nu is het niet zo gevaarlijk meer."

's Morgens 10 uur. Enkele dagen geleden heeft het Volksleger op de Carro de los Angeles — de Heuvel der Engelen — op een paar kilometer afstand van Madrid, drie en tachtig soldaten van het Spaanse leger, die aan de zijde der rebellen hadden gestreden, bij een gevecht gevangen genomen. Op weg naar deze drie en tachtig gevangenen, dacht ik aan een artikel in het katholieke dagblad „la Croix", dat ik te Parijs, voor mijn vertrek naar Spanje, toevallig in handen kreeg. Dit blad moest toegeven, dat alle krijgsgevangenen van de fascistten ter-

stond gefusileerd worden, maar voegde hier — zonder de minste concrete aanwijzing — aan toe, „dat de republikeinen hetzelfde deden”.

Toen „la Passionaria” de zaal, waar de gevangenen zich bevonden, binnentrad, was het doodstil. Ook ik kwam opnieuw onder de indruk van de grootheid van deze vrouw, die ik enkele dagen geleden te Valencia ontmoet had. Hetgeen ze tot de gevangen soldaten sprak, heb ik door een tolk laten opschrijven:

„Broeders! ik weet, dat gij van vrees vervuld zijt, omdat de vijand ons voorstelt als barbaren en moordenaars. Vreest niets! Uw levens zijn ons even heilig als de onze. Uw welzijn gaat ons evenzeer ter harte als ons eigen. Weest gerust en waardeert thans het verschil, dat er tussen hen en ons bestaat! Indien wij de gevangenen waren geweest, zou men ons op staande voet gefusileerd hebben. Gij-lieden daarentegen zult in vrijheid worden gesteld en andere mensen worden. Ziet gij thans, dat er een hemelsbreed verschil bestaat tussen het kamp, dat gij hebt verlaten en dat, wat gij nu hebt betreden? Weest arbeiders en beseft, dat gij slachtoffers zijt geweest van de heerszucht der rijken en van een aantal militairen, die hun beloften jegens u niet zijn nagekomen. Men zal u gezegd hebben, dat de roden een stel moordenaars zijn. Gij hebt reeds gezien, dat dit niet waar is. Hier zijt gij zonen van het Volk en uw levens zullen gerespecteerd worden. Men zal u kleden en voeden. Dat is nu de Spaanse Republiek, die men rood noemt en die in werkelijkheid niet anders is dan een ware democratische republiek — een vaste steun voor alle beschaafde volkeren.”

3 Uur 's middags. Ik bezoek het verenigingslokaal der sociaal-democratische vrouwen van Madrid. Ze bestormen me met vragen en zijn niet erg tevreden over hun kameraden in de andere landen van West-Europa.

„Het is niet voldoende, dat men ons kleren en wollen sokken zendt, ook al hebben wij die nog zo nodig en zijn we dankbaar voor deze hulp! — Wat doen de anti-fascisten in het buitenland? — Hoe is het mogelijk, dat het wrede drama van onze stad, waar onze kinderen, de schilderijen van Velasquez en Goya, de boeken van Cervantes en Lopez de Vega, de werkplaatsen van onze mannen en de laboratoria van onze geleerden dagelijks vernietigd worden — niet alle beschaafde mensen in opstand brengt? —

„Beseffen ze eigenlijk de omvang van deze misdaad wel voldoende? Wij kunnen niet begrijpen, dat ons lot — het feit dat onze huizen verwoest worden, onze moeders, kinderen en zusters gedood, dat we elke nacht een toevlucht moeten zoeken in de Metro, de anti-fascisten in Londen, Parijs, Brussel en Amsterdam niet tot het inzicht brengt, dat dit ook hun lot zal zijn, zodra Hitler en Mussolini met hun legers van barbaren Engeland, Frankrijk, België en Holland binnendringen. Zullen de democraten — de liberalen — de anti-fascisten van Europa hun fout eerst begrijpen, als het te laat is? Want zij begaan een verschrikkelijke fout, als ze hun regeringen niet noodzaken om de vrijheid en de democratie van ons land verdedigen...”

Telkens meer vrouwen komen binnen en nemen deel aan het gesprek.

„Evacueren? Madrid ontruimen? Maar wij willen Madrid „helpen verdedigen! Onze kinderen willen bij hun vaders dicht bij het front blijven! Wij willen onze mannen aanvuren en liever weduwen van helden dan vrouwen van lafaard zijn!”

Na dit onderhoud laten deze vrouwen me het gebouw zien, waar ze tegenwoordig vergaderen. Het paleis van een markies, die bij het begin van de oorlog de wijk heeft genomen naar het buitenland en dat thans door de regering aan de sociaal-democratische vrouwen van Madrid in bruikleen is afgestaan. Een der bestuursleden haalt de sleutels der andere vertrekken en vol trots tonen de vrouwen me het Meissner servies, waar geen stofje op zit, de antieke stoelen, die goed in de was zitten en de Perzische tapijten, die elke week uitgeklopt worden en een „grote beurt” krijgen.

's Avonds 5 uur. De avondbladen delen mede, dat de drie en tachtig gevangenen vanmiddag door de militaire rechtbank zijn vrijgesproken, daar deze van oordeel was, dat elke schuld berust bij de superieuren, die hun autoriteit misbruikt hadden, om een opstand tegen de regering te ontketenen en dat al deze soldaten dientengevolge onschuldig zijn aan de invasie van het buitenland, aan de vele massa-terechtstellingen en de bombardementen van Madrid en andere Spaanse steden. Zal „la Croix” dit ook aan haar lezers mededelen?

's Avonds 6 uur. Naast hotel Gran Via, waar ik deze aantekeningen zit te maken, is een kwartier geleden een granaat in een woning op de zesde verdieping ingeslagen. Het ijzeren balkon dreigt thans naar beneden te vallen en miliciens waarschuwen de voorbijgangers. Twee jongetjes, die ik elke dag voorbij het hotel zie komen, staan op straat te kijken. Ze wonen op de eerste verdieping van het huis, waar zo juist de granaat ontploft is.

„Onze ruiten zijn niet gesprongen!

Die op de tweede verdieping ook niet!

Goed dat wij geen balkon hebben!”

„Ja, maar laten we nu maar brood gaan halen, anders moeten wij helemaal achter in de rij staan! Het was toch maar op de zesde verdieping, niet bij ons.”

's Avonds 9 uur. In het „Capitool” — een bioscoop in de Gran Via — wordt een Russische film gedraaid: „de drie Vriendinnen”. Lange rijen — mannen, vrouwen en kinderen — stonden te wachten om binnengelaten te worden. Eindelijk vonden we een plaats. Voor de voorstelling begon, hield een soldaat met zware kaplaarzen aan en een pistool in zijn gordel een korte toespraak. Hij sprak heel rustig en bedaard en verklaarde ons het verband tussen de gebeurtenissen in deze film en de werkelijkheid van heden.

„De drie Vriendinnen” behandelde immers de aanval op Petrograd in 1919. De uitspraken en discussies in de film, over de noodzakelijkheid van loopgraven en barricades in de straten, werden nu en dan door applaus onderbroken. Het publiek scheen een deel van de film te zijn.

Aan het eind van de film, toen de beschieting van een der voorsteden van Petrograd op het doek werd vertoond, *was het geluid der ontploffingen in de luidspreker nauwelijks te onderscheiden van dat der drie of vier echte granaten, die op dat ogenblik, tijdens de voorstelling, vlak in de buurt ontploften.* Maar niemand dacht er aan, de zaal te verlaten, omdat de belangstelling voor deze film op dat ogenblik groter was dan voor de werkelijkheid op straat!

Bij de uitgang stopt iemand me een stroobiljet in de hand. Ik kan in het donker der Gran Via slechts de eerste zin lezen: „De bevrijding van Spanje van het juk van het fascisme is geen privézaak der Spanjaarden, maar de gemeenschappelijke zaak van de gehele beschaafde mensheid.”

GENERAAL MIAJA — DE SOLDAAT DER REPUBLIEK.

Generaal Miaja, de verdediger van Madrid is een volksheld, wiens geschiedenis iedereen kent en voor wien iedere anti-fascist, niet alleen in Spanje, de grootste bewondering koestert — de man, die van een ontredderd leger in korte tijd een behoorlijk georganiseerd Volksleger heeft gemaakt! In slechts enkele maanden is dit leger ontstaan en werden alle afzonderlijke troepen en groeperingen in afdelingen van het Volksleger veranderd. Een nieuw officierencorps is ontstaan. In alle kazernes en op alle fronten zijn de laatste maanden honderden onderwijzers en leraars bezig, den soldaten les te geven. Generaal Miaja verlangt, dat de Spaanse soldaten, die vaak lezen noch schrijven kunnen — bewuste soldaten der Vrijheid worden.

Miaja's invloed op de ontwikkeling van het Volksleger is van ver-strekkende betekenis en men kan gerust zeggen, dat de overwinning van 18 Maart een overwinning van Miaja was en dat de slag bij het Guadalajara-front, waar het Spaanse Volksleger de Italiaanse interventie-legers op de vlucht joeg — voor alle tijden met de naam Miaja verbonden zal blijven.

In de eerste dagen van de oorlog sneuvelde aan het front van Talavera, Miaja's zoon, aan het hoofd van een afdeling, bij een aanval op de loopgraven der rebellen. Een week later deelde men den generaal mede, dat al zijn andere familieleden zich in Melilla bevonden — in de macht van Franco.

President Azana, een van Miaja's oudste vrienden, wilde terstond maatregelen nemen, om hen tegen enkele gevangen leiders der rebellen uit te wisselen, maar Miaja weigerde: „Ik ben je dankbaar voor dit grote bewijs van vriendschap, maar het Volk zou deze daad niet begrijpen. Wij moeten thans slechts één doel in het oog houden: de overwinning op het fascisme en mogen niets doen, wat het vertrouwen van het Volk in ons zou kunnen schokken.”

Toen in de moeilijkste eerste dagen van November, Franco's Marokkanen en Duitsers probeerden Madrid te veroveren en de toestand der stad buitengewoon hachelijk was, vond in het Paleis van Azana een beraadslaging plaats, waaraan alle leden van het kabinet en van de generale staf deelnamen. Men besloot, de zetel der regering naar Valencia te verplaatsen en opperde het plan voor het organiseren van de Raad van Verdediging van Madrid. „Aan het hoofd van deze Raad moet iemand staan,” zeide Azana, „die in de oorlog niets te verliezen en niets te winnen heeft.”

Generaal Miaja stond op en zeide: „Ik verzoek om de eer, de verdediging van de stad Madrid te mogen leiden.”

Een diepe stilte volgde op zijn woorden. Alle aanwezigen waren getroffen door zijn aanbod, omdat ze wisten wát de generaal te verliezen had.

„Ik heb een zoon aan de Republiek ten offer gebracht — vervolgde Miaja — „en mijn familie heeft van Franco, indien hij de overwinning behaalt, het ergste te vrezen. De Republiek is mij deze eer schuldig.”

Met tranen in de ogen omhelsde president Azana zijn ouden vriend. De voorzitter van de Raad van Verdediging was benoemd.

Toen Franco hoorde, wie met de verdediging van Madrid belast was, schijnt hij spottend gezegd te hebben: „Miaja? Dien ken ik. Ik heb met hem in Afrika gediend. Dat is een goeie opa. Als die het bevel over Madrid heeft, zijn we zeker van de overwinning, maar veel eer zullen we daar dan niet bij behalen.”

Daags daarna beval hij zijn beste troepen om Madrid te bestormen, doch, — werd met grote verliezen door Miaja teruggeslagen.

Op de Telefonica had men mij beloofd, me op te bellen als er gelegenheid zou zijn om generaal Miaja te spreken. Een uur later ging de telefoon: „De generaal verwacht u vanavond om 8 uur. Om half acht komt iemand u afhalen.”

De luitenant van het vroegere 5e regiment, die me komt halen, verschijnt precies op tijd. Ook dit is een der resultaten van de nieuwe koers in de Spaanse republiek. Tijd is in Spanje altijd een enigszins relatief begrip geweest, maar tegenwoordig is men precies.

Wij rijden door de duistere straten van Madrid. Sinds het begin van de oorlog branden de straatlantaarns niet meer en mogen ook de vensters geen licht doorlaten. Nu en dan flikkeren op enige meters afstand een paar elektrische zaklantaarns van late voorbijgangers.

De auto stopt voor een groot gebouw in het midden van de stad. We steken enige donkere binnenplaatsen over, waar vele motorrijwielen en transportauto's staan, die juist van het front komen of op het punt staan, daarheen te vertrekken.

Mijn gids brengt me — vele trappen af — in een kelder. Ik beland tenslotte in een groot vertrek, dat alleen door een gordijn van het overige gedeelte van het gewelf gescheiden is.

Achter een groot bureau zit een vriendelijke oude man met sneeuw wit haar aan zijn slapen, een tamelijk rond gezicht met goedgehartige, tintelende ogen achter gouden brillenglazen: generaal Miaja — de verdediger van Madrid. Hij heeft, daar hier niet gestookt wordt, een dikke, wollen blouse aan, zoals de meeste Spanjaarden 's winters dragen.

Generaal Miaja is, behalve de verdediger van Madrid, eigenlijk ook zijn burgemeester, want onder de bekendmaking, die ik op de muren der Gran Via las en waarin medegedeeld werd, dat iedereen in het vervolg weer verplicht is, zijn trambiljet te betalen, staat eveneens zijn naam. Op de schrijftafel liggen talrijke telegrammen en staan twee telefoontoestellen. Aan de muren hangen een plattegrond van Madrid en een grote kaart van Spanje, maar de kaarten, waarop de militaire situatie wordt bepaald, hangen schijnbaar in een tweede vertrek achter het gordijn.

Deuren ontbreken in dit gewelf. Adjudanten en officieren lopen heen en weer, nieuwe telegrammen worden binnengebracht. Het gesprek gaat over Madrid en over het lot van West-Europa. Eerst wil de generaal echter zijn hart luchten over een artikel in de „Basler National-Zeitung” van enige dagen geleden, waarin werd medegedeeld, dat generaal Miaja er aan denkt, Madrid over te geven.

„Ik zou dus besloten hebben, contingenten uit de stellingen rondom Madrid terug te trekken? Deze berichten zijn dwaas en belachelijk en volkomen uit de lucht gegrepen. Het komt niet in mijn hoofd op, de frontposities bij Madrid ook maar enigszins te verzwakken. Ze zullen integendeel worden versterkt naarmate de aanvallen der rebellen dit eisen.”

Daarna spreekt hij over Madrid.

„De verdediging van Madrid, de weerstand van de bevolking tegen de belegering, was voor de rebellen een enorme verrassing. Ze schijnen oorspronkelijk gedacht te hebben, dat het feit, dat ze in aantocht waren, alleen voldoende zou zijn om het volk van Madrid te onderwerpen. Maar het prachtige volk van Madrid verenigde zich vrijwillig om zijn vrijheid te verdedigen. Miliciens, die nog nooit een geweer in hun hand hadden gehad, streeden vanaf de eerste dag in de voorste posities en hielden een volkomen georganiseerd leger tegen. Geloof mij, als een volk ziet, dat zijn belangen en zijn vrijheid bedreigd worden, is geen vijand, al is hij nog zo sterk — in staat, de overwinning te behalen. Gij kunt uw landgenoten uit mijn naam mededelen, dat de rebellen nimmer Spanje's hoofdstad zullen innemen, want er is niemand in Madrid, die niet bereid zou zijn, zijn stad en zijn idee tot zijn laatste ademtocht te verdedigen.”

En dan over Europa sprekend:

„Het volk van Madrid is trots op de hulp, die de mannen van het Europese volksfront, die deel uitmaken van de Internationale Brigade, haar verlenen. Het bloed van de anti-fascisten van alle landen drenkt de bodem van onze hoofdstad. Maar dat geeft ons ook de stellige zekerheid, dat Madrid bevrijd zal worden en dat het Volksfront de overwinning op het fascisme zal behalen.”

Buiten — op de binnenplaatsen — parkeren de auto's in de pikdonkere nacht. Beneden, in de catacomben van Madrid, zijn met koortsachtige ijver de officieren van het jonge volksleger aan het werk om de verdediging van deze miljoenenstad te organiseren tegen een vijand, die zich reeds zeker waande van zijn overwinning.

Een stem roept in het donker onze naam. Geruisloos rijdt onze auto voor de ingang van de kelder. Langs de zwarte hemel glijden onophoudelijk lichtbundels op zoek naar vijandelijke vliegers. In de richting der Universiteits-wijk vallen schoten.

BEDROGEN LANDSKNECHTEN.

De zon brandt gloeiend-heet op de grijze muren van de gevangenis van Valencia, waar aanstonds een paar krijgsgevangenen door enkele Spaanse en buitenlandse journalisten ondervraagd zullen worden. Een smaragd-groene hagedis ritselt tussen de stenen door; boven ons is een stralend blauwe hemel en in de auto van een Franse filmmaatschappij is men druk bezig, voorbereidselen voor een opname te treffen.

De grote ijzeren poort gaat open en slechts door een enkelen soldaat begeleid, verschijnen de gevangenen: Italiaanse soldaten, een Marokkaan en — de twee Duitse vliegers, wier belangrijke verklaringen gisteren reeds in de avondbladen werden medegedeeld.

De Italianen zijn, naar hun uiterlijk te oordelen, landarbeiders. Ze proberen zich een houding te geven, kijken elkaar aan en dan weer om zich heen en weten niet goed, hoe ze zich moeten gedragen. Hun officieren hadden hun dagelijks verteld, dat de „roden” hen zouden folteren en martelen als ze in hun handen vielen en dat ze hun neus en oren zouden afsnijden.

In plaats daarvan heeft men hen menselijk behandeld en hebben ze behoorlijk te eten gekregen — hetgeen sinds weken niet gebeurd was en vanmorgen is een der Spaanse soldaten hen zelfs een pakje cigarettens komen brengen.

Ik begin een gesprek met een van hen. Giovanni B. komt uit Rome. Hij was werkeloos en men had hem een baantje in Abessinië beloofd, doch de boot zette hem in Cadix aan wal, waar men hem vertelde, dat hij tegen de Spanjaarden moest vechten, maar dat deze oorlog in een paar weken afgelopen was, omdat de „roden” geen leger hadden en dat hij dan in Madrid een betrekking zou krijgen.

„Maar we hebben al spoedig gemerkt, dat Madrid geen Addis-Abeba is,” verklaart hij.

Carlo L. komt uit Genua. Hij geeft nauwelijks antwoord op de vragen, die ik hem stel.

„Waarom zijt ge naar Spanje gekomen?”

„Om het bolsjewisme te bestrijden ”

„Ik begrijp u niet. Hier is toch geen bolsjewisme. Wat bedoelt u daar eigenlijk mee?”

„Het Marxisme.”

„Verklaar u toch nader...”

„Leninisme...”

„Ik begrijp nog altijd niet...”

„Communisme.”

„Maar wat bedoelt u daar eigenlijk mee?”

Carlo L. wordt ongeduldig. Hij kijkt zijn landgenoten aan, die hem niet te hulp komen, een onderdrukt lachje niet kunnen verbergen en zelfs blikken van verstandhouding wisselen met de journalisten, die naar het onderhoud staan te luisteren.

„Ik weet niet precies, wat dat is —” moet Carlo L. tenslotte bekennen — „men heeft ons dat in Genua verteld en ook dat de Duce gezegd had, dat we het „Communisme” in Spanje moesten vernietigen.”

„En hebt ge werkelijk gedacht, dat ge in een paar dagen Madrid zoudt veroveren? Waarom hebt ge dat eigenlijk gedacht?”

Carlo L. kijkt me aan. Hij kijkt ook de Spanjaarden aan, die om ons heen staan en de andere gevangenen. Wat moet hij antwoorden? Hij heeft zo-even bekend, dat hij eigenlijk niet weet met welk doel hij naar Spanje is gekomen en wil nu tegenover zijn landgenoten een goed figuur slaan. Hij is immers een Italiaans fascist — een trouwe onderdaan van den Duce.

„Omdat” — zegt hij na enige aarzeling met een zekere trots — „omdat het fascisme tenslotte altijd de overwinning behaalt.”

Een ogenblik is het stil op de binnenplaats van de gevangenis. Wij kijken elkaar aan en dan vertelt een van ons Carlo L., dat gisteren het bericht is gekomen van de slag aan het Guadajajara-front, waar het jonge Volksleger de fascistische, Italiaanse troepen smadelijk op de vlucht heeft geslagen.

Carlo L. zwijgt. Zijn landgenoot scheen dus gelijk te hebben, toen hij zo-even zei, dat Madrid geen Addis-Abeba was.

Een paar passen verder staat een Marokkaan. Hij kijkt verschrikt om zich heen en dikke zweetdruppels lopen over zijn gezicht. Een der Spanjaarden, die als tolk dienst doet, vertelt me, wat er aan de hand is. De man is bang voor het toestel, waarmee de Franse camera-man hem wil filmen en denkt, dat het een machinegeweer is, waarmee men hem aanstonds zal terechtstellen. Het kost grote moeite hem tot bedaren te brengen en nog steeds kijkt hij met grote, angstige ogen om zich heen. Ook hem heeft men bij Franco immers verteld, dat hij terstond gefusileerd zou worden als hij in de handen der republikeinen viel. Habeb Ben Larbi komt uit Frans-Marokko. Een agent van Franco heeft hem werk beloofd en met nog vele anderen uit zijn dorp weggetroond. Ze waren op een schip geladen en men had hen in Cadiz gezegd, dat ze tegen de „roden” moesten vechten. Hij had eerst willen weigeren, maar toen hadden ze hem beloofd, dat hij spoedig naar Madrid zou komen, waar hij veel geld zou krijgen. Habeb Ben Larbi laat ons een biljet van 10.000 Mark zien, dat de rebellen hem hebben gegeven. In Madrid zou hij dat geld uitbetaald krijgen. In een paar weken — had men hem gepaaid — zouden ze immers in Madrid zijn, dan was hij een rijk man en kon hij terugkeren naar zijn familie. Habeb Ben Larbi kan bijna niet geloven, dat dit biljet volkomen waardeloos is — een biljet uit de Duitse inflatie-periode van 1923, dat reeds lang ongeldig is verklaard.

Hij kijkt me met grote ogen aan. Ook hij is bedrogen. Hij voelt thans duidelijk, dat hij bedrogen is — vooral nu de cameraman met zijn toestel verdwijnt zonder hem gefusileerd te hebben.

„Waar ben je gevangen genomen?”

Ben Larbi moet op mijn vraag het antwoord schuldig blijven.

Men heeft hem op een boot naar Spanje gebracht. Hij heeft wekenlang in een kazerne gelegen en is daarna naar het front gestuurd.

„Naar welk front? Naar het front van Teruel? Naar het Aragon-front? Naar welke provincie? Waar heeft men je gevangen genomen?”

Ben Larbi kijkt me hulpeloos aan. Dan antwoordt hij:

„Ik weet het niet. *Ergens tussen een berg en een rivier.*”

„Heb je in het Franco-leger veel Duitsers en Italianen gezien?”

„Ik weet het niet” antwoordt de Marokkaan opnieuw en kijkt zo hulpeloos, dat men bijna medelijden met hem zou krijgen.

.. „*Maar ik heb vele heidenen gezien.*”

Een daverend gelach ketst tegen de muur van de gevangenis.

Ook de Duitse vliegers en de Italianen lachen, al is het ook niet van harte. Nimmer werd Franco's „heilige” strijd voor Kerk en Staat zó onbarmhartig ontmaskerd.

Günther Löhning — de Duitse onderofficier — staat in een hoek te bladeren, dat hij zo-even gekregen heeft en dat hij — zodra deze ondervraging afgelopen is — dadelijk wil gaan lezen. „Van Soldenier tot Soldaat” heet het boek, dat geschreven werd door een vroegeren nationaal-socialist, Bodo Uhse, die Hitler's bedrog tegenover het Duitse Volk hierin aanklaagt en de weg naar het socialisme vond.

„Ook wij zijn bedrogen” — zijn de eerste woorden, die ik van Löhning hoor. „Wij hebben op zekere morgen plotseling bevel gekregen ons gereed te maken voor manoeuvres, die enige weken zouden duren. Iedereen begreep toen al, wat dat betekende. In Duitsland is het transport van troepen en oorlogsmateriaal naar Spanje tenslotte een publiek geheim — ook al is het streng verboden, hierover ook maar één woord te zeggen. De volgende morgen zijn we dan ook inderdaad met de „Nicea” van Hamburg naar Sevilla scheidsgeschied. Ongeveer begin Januari.”

Eerst vertelt Löhning ons dan nog enige bijzonderheden over zijn leven. Hij is drie en twintig, komt uit Berlijn en woont in Berlijn-Charlottenburg, waar zijn vader een kleermakerszaak heeft. Sinds 1934 maakte hij als marconist deel uit van het escader Boelcke in Hannover. In Spanje kwam hij onder bevel van luitenant Kaufmann en luitenant-kolonel von Richthofen te staan — de commandant van de luchtmacht van Sevilla. Hij ontving een maandelijkse soldij van 800 peseta's en 200 mark. Zijn superieuren hadden veel meer gekregen, hetgeen hij afkeurde, omdat al deze officieren veel minder in levensgevaar verkeerden. 25 Februari had hij toen — in de buurt van Andujar—ten gevolge van 'n defect aan zijn machine, moeten landen en was hij door de republikeinen gevangen genomen.

„Hoe heeft men u behandeld?”

„Ik was op het ergste voorbereid, maar niemand heeft me een haar gekrenkt, niemand heeft me geslagen of mishandeld. Ook onderweg, van Andujar naar Valencia, niet. Alleen heeft één keer een vrouw me met een steen gesmeten. De Spaanse soldaten hebben haar

toen zelfs nog een reprimande gegeven. *Maar tenslotte kan ik wel begrijpen, wat zo'n vrouw denkt...*"

„U hebt zo straks gezegd, dat u zich bedrogen voelt?"

„Ja, daar blijf ik bij en dat heb ik ook in mijn verklaring geschreven. Bedrogen, omdat men mij gedwongen heeft, voor wild-vreemde interessen mijn leven op het spel te zetten, bedrogen, omdat men mij als *landsknecht* tegen het Spaanse Volk heeft misbruikt. Maar ik heb de laatste paar weken veel geleerd en weet, dat het meeste wat in de Duitse pers en door de Duitse radio over Spanje geschreven en gezegd wordt, absolute leugens zijn, die bewust verkondigd worden, om de waarheid voor het Duitse Volk te verbergen."

„Hoe worden de gevangenen in het kamp van Franco behandeld?"

Günther Löhning zwijgt een ogenblik en kijkt me veelbetekenend aan.

„Gezien heb ik niets, — alleen de gaten in de muren van de kogels, maar gehoord heb ik het wel — elke nacht — onophoudelijk. Ik heb er vaak niet van kunnen slapen. Natuurlijk had ik gedacht, dat de republikeinen me met gelijke munt zouden betalen."

„U is dus ten zeerste verwonderd over de goede behandeling?"

„Ja, en ik heb de wens te kennen gegeven, dat van de verklaring, die ik gisteren heb afgegeven en waarin ik mijn fouten beken — een stroobiljet wordt gemaakt, dat de Spaanse vliegers dan boven de linies van Franco naar beneden moeten werpen en dat ook in Hitler-Duitsland verspreid moet worden."

Günther Löhning is een der vele tienduizenden bedrogen Duitsers die, hoewel volgepropt met holle nationaal-socialistische frases, gedrild, onderdrukt en gemaltraiterd, over de betekenis van hun leven gaan nadenken, zodra ze bevrijd zijn van de fascistische dwang; — eigenlijk geen Nazi dus, maar een Duitser die met zichzelf worstelt en bij zich zelf te rade gaat, tot een nieuw wereldbeeld zich in hem heeft gevormd — een nieuwe overtuiging.

Luitenant Winterer — de andere Duitser — is aanvankelijk minder openhartig en rondt in zijn antwoorden dan de onderofficier. Hij loopt van het ene groepje naar het andere, begint — in vlot Spaans — een gesprek met een der Spaanse officieren, die het verhoor bijwoont en maakt dan — in even vlot Frans — een praatje met den camera-man. Hij is oorspronkelijk cavallerie-officier, thans vlieger bij het eskader Richthofen, dat in Doeberitz gestationneerd is, heeft veel gereisd en veel gelezen, vertaalde een militair-wetenschappelijk werk (René Canton „*Maximes sur la Guerre*", der Graue Verlag, Berlin) in het Duits en maakt de indruk van een man van de wereld.

Nog geen twee weken geleden vloog deze man met een Heinckel-machine boven de Spaanse steden en dorpen, om op bevel van Hitler honderden kilo's bommen te laten vallen op onschuldige vrouwen en kinderen. Hij werd toen beschoten door de republikeinse troepen, probeerde nog naar het front van Franco terug te vliegen, maar was tenslotte, door een defect aan zijn machine, genoodzaakt te landen en werd toen gevangen genomen.

„Men behandelt mij hier buitengewoon voorkomend, maar ik zit nu al veertien dagen alleen in een cel. Dat is verschrikkelijk."

Ik vraag hem zo voorzichtig en beleefd mogelijk, om hem niet te kwetsen, of hij wel eens heeft nagedacht over het lot der vele tienduizenden politieke gevangenen in Hitler-Duitsland, die niet alleen tot jarenlange — vaak levenslange — gevangenisstraffen veroordeeld zijn, maar tevens gefolterd en mishandeld worden op de meest sadistische wijze. Luitenant Winterer kijkt me aan, staart dan naar de blauwe hemel tussen de gevangensmuren en antwoordt tenslotte: „*Maar die mensen hebben een overtuiging, dat is heel iets anders.*”

Een ogenblik is het stil. Daarna vraag ik hem, waarom hij eigenlijk naar Spanje is gegaan.

„Men heeft mij te kennen gegeven, dat het gewenst was, dat ik naar Spanje vertrok.”

„Man hat es uns nahegelegt”, zegt de luitenant en het is moeilijk, deze Duitse woorden juist te vertalen.

„Men heeft me dat te kennen gegeven. Misschien begrijpt U wat dat voor een Duits officier betekent. Weigeren kan men dun niet. Onmogelijk.”

„Maar waarom heeft niemand geweigerd? U werd dus met ongeveer 40 andere officieren ingescheept voor Spanje. U wist, dat U naar Spanje ging. Er waren — onderofficieren en soldaten meegeteld — ongeveer 400 man aan boord, die allen tegen het „rode Spanje” moesten gaan strijden. Of wist U niet waar U naar toe ging?”

„Jawel, maar nog in de haven van Stettin heeft een majoor ons gewaarschuwd, daarover ook maar met één woord te reppen. Ik herinner me nog wat hij zeide: „Indien u over Spanje discuteert, zal ik me genoodzaakt zien, de heren nog hier in de haven te laten fusileren. De heren gaan alleen voor enkele maanden op manoeuvre. Begrepen?” En we kregen tenslotte een behoorlijk salaris en, toen wij eenmaal bij Franco waren, de toezegging, dat de tijd, die wij bij de rebellen dienden, als dienstjaren in de Reichswehr zouden worden gerekend.”

„Maar heeft niemand geweigerd? Men had waarschijnlijk 30 of 40 man kunnen terechttellen, maar toch geen vierhonderd? En misschien zouden daardoor de volgende transporten van Duitse soldaten naar Franco verhinderd zijn.”

„Dergelijke gevallen zijn me niet ter ore gekomen. Velen van ons staan onder invloed der nationaal-socialistische propaganda. Men had ons toch wijs gemaakt, dat het nationale Spanje zich tegen de roden verdedigde en dat aan de kant van de wettige regering bijna geen Spanjaarden vochten — alleen Roden.”

„Roden? Wat bedoelt u daarmee?”

„*„Roden” zijn in Duitsland alle mensen, waarop wij moeten schieten.* Ik ben intussen tot het inzicht gekomen, dat ik ook bedrogen ben. Ik weet nu, dat deze oorlog een oorlog van het Spaanse volk tegen Franco, Hitler en Mussolini is en heb reeds, voor ik gevangen genomen werd, met eigen ogen kunnen constateren, dat het volk niet achter Franco staat, hoewel men mij eerst op de mouw had gespeld, dat ik — als ik voor Franco vocht, tevens voor het Duitse volk en voor de Duitse cultuur zou vechten. Ik heb de laatste maanden tweemaal bijzonder duidelijk gevoeld, dat dit een leugen is. Eens op een avond zaten we met een paar Italiaanse en Spaanse officieren in de eetzaal van hotel Ingles in Sevilla. Plotseling vloog een steen door de ruiten. De Spaanse officieren trokken hun revolver, maar konden, daar het op

straat erg donker was, niemand onderscheiden. Ze spraken toen nog met elkaar over het gebeurde en zeiden, dat men in Sevilla eerst nog een paar duizend mensen moest terechtstellen, alvorens rust en orde hersteld zouden zijn.

Zondags na de val van Malaga, was ik in Salamanca. De generale staf gaf daar een feest ter ere van de overwinning en had de hele bevolking uitgenodigd. Een merkwaardig „nationaal” feest: een parade van Marokkanen en soldaten van het Vreemdelingenlegioen, maar van de bevolking waren er nog geen 500 verschenen. — Allemaal leugen en bedrog. Sedert ik in Spanje ben weet ik, dat ik noch voor het Spaanse volk, noch voor het Duitse volk, noch voor de Duitse cultuur heb gestreden.”

Luitenant Winterer kijkt ons allen één voor één aan, nadat hij deze woorden heeft gesproken. Ze klinken als een verklaring en schijnen ook als zodanig bedoeld te zijn. Een der Spaanse journalisten aarzelt, deze woorden op te schrijven:

„U moet niets zeggen, wat U niet honderd procent tegenover U zelf kunt verantwoorden. Aan Uw verder lot zullen deze woorden toch niets veranderen, U weet immers reeds, dat wij geen enkele gevangene terechtstellen en U wordt toch goed behandeld.”

Luitenant Winterer geeft zich plotseling een ruk. Hij is — ondanks het feit, dat hij reeds dagenlang geen gelegenheid heeft gehad om zich te scheren — plotseling weer op en top een Pruisisch luitenant, als hij koel en enigszins uit de hoogte antwoordt: „Ik ben een officier van het Duitse leger en eerlijk genoeg om ook nu nog „Heil Hitler!” te roepen, als mijn geloof aan Hitler de laatste weken niet volkomen vernietigd was. Hetgeen Hitler in Spanje doet is een misdaad. De heren kunnen dat gerust opschrijven. Ik weet wel wat ik zeg en ben te allen tijde bereid, de gevolgen hiervan te dragen.”

„Hoe denkt U over de republikeinse vliegers?”

„Deze zijn ons de laatste maanden verreweg de baas. Ze zijn veel behendiger en hun materiaal is veel beter. Ik denk, dat het ook in Duitsland een geweldige indruk zal maken, als het volk te weten komt, dat Goering’s beroemde luchtvloot tenslotte toch niet zo machtig is als men ons wilde doen geloven. We stegen de laatste tijd dan ook alleen maar op, als onze tegenstanders niet in de lucht waren en hadden zelfs uitdrukkelijk bevel van luitenant-kolonel Richthofen om, indien het slechts enigszins mogelijk was, een luchtgevecht te vermijden. Iedere keer als Duitse of Italiaanse vliegers door republikeinen in een gevecht betrokken werden, hebben zij het onderspit gedolven. Dit heeft ons erg gedeprimeerd.”

„En de Heinckel-machines? Zijn die goed? U had toch ook een Heinckel?”

„Als die goed was geweest, zat ik nu niet hier.”

Een der Spaanse journalisten vertelt den gevangen officier, dat luitenant Kneiding — een andere Duitse officier, die enige weken geleden, eveneens met een Heinckel-machine, de vrouwen en kinderen bombardeerde, daarbij door een republikeinse vlieger naar beneden werd geschoten en te pletter viel — door de republikeinen met militaire eer begraven werd. Luitenant Winterer is diep getroffen en heel even trillen zijn mondhoeken, maar hij beheerst zich en zegt alleen maar: „Anstaendig — sehr anstaendig. Zeer behoorlijk.”

Het is intussen reeds laat geworden. Ik vraag den ambtenaar van de censuur, die mij toestemming heeft verleend, dit verhoor bij te wonen, toestemming, om ook morgen enige uren met luitenant Winterer te mogen praten.

„Natuurlijk. Ik zal de wacht instructies geven, om U morgen eveneens binnen te laten.”

„Als luitenant Winterer tenminste geen bezwaren tegen een tweede onderhoud heeft... ?”

Maar de Duitse officier heeft daar geen bezwaren tegen. „Integendeel — integendeel. Het was mij zeer aangenaam. Ik zou U, als collega, graag een exemplaar van mijn vertaling laten zenden, maar dat is momenteel enigszins bezwaarlijk. In de eerste plaats kan ik moeilijk naar Duitsland schrijven en in de tweede plaats zal men daar wel niet erg goed over me te spreken zijn. Enfin —”

Luitenant Winterer klapt bij mijn vertrek zijn hakken tegen elkaar — het schijnt hem hoegenaamd geen moeite te kosten, om bij het afscheid niet met „Heil Hitler” te groeten.

Luitenant Winterer is, als ik hem de volgende dag ontmoet, niet alleen keurig geschoren, maar men heeft hem ook zeep in zijn cel gebracht, een doos cigaretten en enige boeken en tijdschriften. Hij staat op me te wachten met een — aflevering van het anti-fascistische Duitse weekblad „Die Weltbühne” in zijn hand.

„Ik heb die reeds herhaalde malen gelezen de laatste jaren. Telkens als ik in Praag of in Warschau was, kocht ik ze en nam ze mee voor mijn kameraden.”

„Ik zou vandaag gaarne nog enigszins dieper op de politieke problemen willen ingaan en wilde u eerst vragen of U wist — of Uw opdrachtgevers wisten — dat de bommen, die ze U gaven en die U op hun bevel moest laten vallen, aan honderden onschuldige vrouwen en kinderen het leven zouden kosten.”

„Ja, dat wisten ze. Ze waren er zich volkomen van bewust, dat deze bombardementen ons slechts zelden militair-strategische voordelen brachten. Het doel was hoofdzakelijk, de burgerbevolking te intimideren, en op die manier het leger te demoraliseren. Maar zó formuleert men dat natuurlijk niet. Officieel wordt altijd gezegd, dat wij in Spanje „praktijk” moesten krijgen en „ervaringen” opdoen voor een eventuele oorlog van Duitsland met zijn vijanden.”

„Hitler wil een soort generale repetitie houden en zoekt in Spanje een antwoord op de vraag, of het fascisme door een militaire opstand tegen het hele Volk, alleen, met behulp van militair-technische middelen en met behulp van buiten-af kan slagen. Hij wil op die manier alle Musserts, Henleins en kleine Degrelle's aanmoedigen en hen er als het ware op wijzen, dat ze zo langzamerhand gerust grotere acties kunnen beginnen en dat ze kans van slagen hebben, als ze met de wapens in de hand de democratie willen bestrijden.”

„Ik begin dit langzamerhand ook zo te zien. Er vormt zich de laatste weken een heel nieuw wereldbeeld in me. Het gaat allemaal zo vlug en komt zo onverwachts. —”

„U zeide gisteren, dat U oorspronkelijk onder de indruk der Goebbelspropaganda gedacht had, dat U in Spanje tegen de Russen zou moeten strijden.”

„Men heeft dat in Duitsland zo voorgesteld, maar ik heb gemerkt, dat ook dit een leugen is. Dan had ik bij Franco toch ook Russische gevangenen moeten zien. Ik heb tot gisteren nergens een Rus gezien of gesproken.”

„De Rus, die U gisteren ontmoette, was de schrijver en reporter Ilja Ehrenburg.”

„Ik ken zijn naam en heb ook een paar van zijn boeken gelezen. Maar — ik voel me verplicht U nader te verklaren, hoe deze dwaling ontstond. Op het congres van Neurenberg heeft Hermann Goering verkondigd, dat alle wreedheden in Spanje door agenten der Komin-tern begaan werden en dat het bewezen was, dat Sovjet-Rusland van plan was, in Spanje een communistische dictatuur in te voeren. Ook al weet ik, dat hij overdrijft...”

„Deze „schuld van Moscou” aan de gebeurtenissen in Spanje, schijnt Goering op dezelfde manier te willen bewijzen als destijds Dimitroff’s schuld aan de Rijksdagbrand voor de rechtbank te Leipzig. In werkelijkheid heeft het Duitse fascisme de opstandige generaals niet eerst *na* hun opstand ondersteund, maar was het reeds maanden van te voren precies op de hoogte van de plannen en heeft deze ondersteund.”

„Zijn daar bewijzen voor?”

„Natuurlijk. Ik herinner U slechts aan de publicatie van Franz Spielhagen „Spione und Verschwörer in Spanien”, waarin alle documenten, die in het archief der N.S.D.A.P. in Barcelona gevonden werden, gepubliceerd zijn. Indien U dit wilt lezen, zal men U dat stellig verschaffen. Trouwens — waarover gingen de besprekingen van generaal Sanjurjo toen hij bij Hitler op bezoek was? Hoe kan de „Völkischer Beobachter” reeds in April — drie maanden van te voren dus — aankondigen, dat in Spanje „buitengewoon belangrijke gebeurtenissen op komst zijn”? Waarom verhuisde de heer Grote, de directeur van de Junkersfabrieken in Madrid, in Juni — een maand voor het uitbreken van de opstand dus — plotseling naar Lisbon?”

„Ik heb dat allemaal niet geweten.”

Luitenant Winterer voelt zich op dat ogenblik meer dan ooit een „landsknecht”. Ook hij is immers versjacherd, moest voor vreemde belangen vechten, dacht misschien, dat hij als officier enigszins op de hoogte was van de politieke situatie, maar kan nu bijna niet begrijpen, dat hij zó bedrogen is.

„Maar ik was er oorspronkelijk van overtuigd, dat ik in Spanje de belangen van het Duitse Volk zou verdedigen.”

„Wat voor Duitse belangen zou U in Spanje moeten verdedigen? Zouden deze belangen in de grond van de zaak niet van militair-strategische aard zijn, met het oog op een eventuele oorlog met Frankrijk, om Afrikaanse troepen over land en zonder enig gevaar naar Frankrijk te kunnen brengen? En meent U niet, dat Krupp en Siemens de mijnen van Oviedo en Huelva in hun bezit zouden willen hebben? Zou Hitler niet gaarne grote troepen achter de Pyreneeën stationneren? Zouden *dát* niet de belangen zijn, waarvoor men U bevolen heeft te vechten? Ik ben er van overtuigd, dat de heren van de Reichswehr nauwkeurig overlegd hebben, waarom ze U en Uw kameraden met Heinckels en Junkers naar Spanje hebben gestuurd. Ik herinner me, vóór ik naar Spanje kwam in een Hitler-Duits blad gelezen te hebben, dat de

Spaanse officieren hun taak alleen behoorlijk zouden kunnen verrichten, als ze bouwden op Pruisische energie en Pruisische discipline, daar dit alleen — zoals dat blad schreef — „Spanje zou veranderen.” Hitler schijnt dus met Spanje dezelfde plannen te hebben als met Duitsland en doet dat onder het masker, het van het „bolsjewistische gevaar” te redden.”

Luitenant Winterer zwijgt en zegt dan tenslotte:

„Het is de tragedie der Duitse jeugd, dat ze tegenwoordig van de wereld niets anders weet, dan de schablonen die hun van officiële zijde worden getoond. Reeds in Duitsland heb ik gevoeld, dat het „Weltbild”, dat het nationaal-socialisme met behulp van propaganda in ons jonge mensen heeft gevormd *bedrog* is. Helaas had ik eerst in de gevangenis tijd, om hier dieper over na te denken. In ieder geval voel ook ik het thans reeds als mijn plicht, om de Duitse jeugd te waarschuwen tegen de misdaad, die Hitler en Franco begaan. Ik heb het recht, om hen te waarschuwen, want ik heb mijn leven op het spel gezet. Ik heb deze strijd verloren, omdat de zaak waarvoor ik vocht, verloren was. Ook mijn verklaring zal — op mijn verzoek — evenals die van Löhning — gedrukt worden. De republikeinse vliegers zullen ze achter het front laten vallen en ze zal eveneens illegaal in Duitsland verspreid worden.

Veertien dagen later vlogen drie Duitse vliegers boven het front van Madrid. Nadat een der vliegtuigen — een Heinckel — door de republikeinen beschoten was, sprong de Duitse piloot met zijn parachute naar beneden. De republikeinen staakten terstond het schieten, om den dalenden vlieger gelegenheid te geven — zonder levensgevaar — de aarde te bereiken. Plotseeling veranderde een der beide andere Duitse vliegers van koers en beschoot den parachutist. Het valscherf kwam op de aarde neer, maar de piloot was dood en zijn lichaam doorzeefd met kogels uit een Duits machinegeweer.

Enkele overlopers deelden die avond mede, dat de Duitse militaire autoriteiten den vliegeniers opdracht hadden gegeven hun „kameraden” liever te doden, dan hen levend achter de regeringslinies te laten dalen. Ze verklaarden tevens, *dat deze maatregel genomen was uit angst, dat de republikeinse vliegeniers nieuwe strooibiljetten zouden kunnen laten vallen, zoals die van Winterer en Löhning, die een diepe indruk hadden gemaakt.*

KAMERADEN VAN DE INTERNATIONALE BRIGADE.

„Reeds een paar dagen na het uitbreken der fascistische opstand — vertelt een der politieke commissarissen me op het hoofdbureau der Internationale Brigade te Madrid, — kwamen de eerste vrijwilligers, Duitsers, om de Spaanse Republiek te helpen verdedigen. Hans Beimler *), die in December gesneuveld is, was de politieke leider van de eerste troep, van de „Centuria Thaelmann”. Je begrijpt, dat er spoedig meer dan honderd waren en weet, dat er daarna duizenden vrijwilligers gekomen zijn uit alle landen.”

„Bestond de eerste troep — de „Centuria Thaelmann” — alleen uit communisten?”

„Nee. Ik zal je onze beginselverklaring, als ik het zo mag noemen, even voorlezen. Ze staat trouwens ook in „Die Rote Sturmflagge”, waarvan ik je straks een exemplaar zal geven.

Onze afdeling is een groep van het Duitse Volksfront. In haar strijden communisten, sociaal-democraten, katholieke arbeiders en partijlozen. Wij kennen allen slechts één doel: de vernietiging van het fascisme en daarvoor strijden alle kameraden met dezelfde overgave en hetzelfde enthousiasme zonder dat de politieke partijen, waartoe ze behoren, hierbij een rol spelen. Op ons vaandel staat in grote letters de naam van Ernst Thaelmann, die voor ons allen een voorbeeld van revolutionaire vastberadenheid en moed is.”

„Hoe werd de Internationale Brigade oorspronkelijk georganiseerd?”

„Waarom ze hier naartoe zijn gekomen, weet je. Uit diepe „verontwaardiging over de verleende hulp aan Franco, hoofd zakelijk door de fascistische regeringen, Duitsland, Italië en Portugal. De arbeiders in deze — en andere — landen voelden het als een schande, dat de hulp van hun regeringen den rebellen veroorloofde, de vrouwen en kinderen van het Spaanse volk te vermoorden. Ze zijn hier gekomen om deze schande uit te wissen, zodat deze niet op hun volk kan vallen.”

„Is de brigade een op zichzelf staande afdeling?”

„Nee, en het is goed, dat je daar de nadruk op legt. *Wij zijn een onderdeel van het republikeinse Spaanse Volksleger en er als het ware in opgegaan.* Dit was nodig en noodzakelijk, met het oog op de eenheid van het opperbevel, die een van de voornaamste voorwaarden van de overwinning is. Tegenwoordig vechten dus ook honderden Spanjaarden in de rijen der brigade, zodat men dus kan zeggen, dat alle bijzondere afdelingen, die in de eerste maanden door de verschillende partijen en organisaties gevormd werden, samengesmolten zijn met het Volksleger.”

„Hoeveel nationaliteiten zijn in de Internationale Brigade vertegenwoordigd?”

* Lid van de Rijksdag. Communist. In 1933 gearresteerd en in het beruchte concentratiekamp Dachau in Beieren gevangen gehouden en gefolterd, daarna gevlucht. Schreef het eerste boek over de schande der concentratiekampen, „die Holle van Dachau”. Als gijzelaars werden, na zijn vlucht, zijn vrouw en schoonzusters gearresteerd en tot heden nog steeds gevangen gehouden.

„Bij ons zijn Italianen, Fransen, Belgen, Duitsers, Hollanders, Tsjechen, Engelsen, Amerikanen, Hongaren, Grieken, Joego-Slaven — Roemenen e.a., zelfs negers en enige tientallen Abessijnen.”

„Zijn hieronder veel emigranten?”

„Velen zijn ook direct uit de fascistische landen hier naartoe gekomen. Vooral uit Duitsland, Italië, Joego-Slavië, Polen en Hongarije. Onder levensgevaar, illegaal de grens over! Wij hebben hier zelfs kameraden, die eerst bij de fascisten waren, tot de strijd van het Spaanse volk voor zijn vrijheid ook hen de ogen opende en hen liet zien, wat er onder het fascisme van hun eigen vrijheid was terecht gekomen. Als we morgen bij de batterij Thaelmann zijn, zal ik zorgen, dat je met één van deze kameraden — een Duitser — kunt spreken.”

„Nog een vraag, waarover je misschien enigszins verwonderd zult zijn. Zijn er veel Joden in de Brigade?”

„Wij hebben Poolse en Lithause en zelfs Joden uit Palestina. *Ze vechten als leeuwen*. Velen van hen zijn bij het Dombrowski-bataillon, maar de meesten zijn over de verschillende bataillons verspreid.”

KAMERAAD EMIEL UIT D.

De volgende dag, aan het front van Jarama, stormt plotseling iemand uit een loods op me af.

„Nico, vette dikzak, krijgen we je eindelijk ook eens te zien?”

„Emiel, ouwe nazi!”

„Hou je smoel of ik schiet je dood met een van onze Thaelmannkanonnen. Maar kom mee, dan kunnen we beter praten.”

„Jullie kennen elkaar dus al?”

Ja, ik ken kameraad Emiel reeds vele maanden en begrijp nu ook, wie mijn vriend gisteren bedoelde, toen hij het had over een vroegere fascist, die nu bij de Thaelmann-batterij was. Ongeveer negen maanden geleden was een onbekende bij me gekomen met het verzoek, om het manuscript van een brochure door te lezen, die hij tegen de nazis had geschreven. De schrijver bleek toen een nationaal-socialist te zijn, die had moeten vluchten, omdat hij tenslotte toch aan het socialisme had geloofd. Een der oudste leden der N.S.D.A.P. die dertien jaren trouw zijn partij had gediend, hoge partijfuncties had bekleed, in de grote stad, waar hij gewoond had, zelfs voorzitter der nationaal-socialistische Vakverenigingen was geweest, doch in zijn hart steeds een arbeider was gebleven, zodat, toen op zekere dag zijn ogen open waren gegaan voor de werkelijkheid om hem heen, hij in opstand was gekomen tegen de corruptie en tenslotte slechts door de vlucht naar het buitenland, zijn leven had kunnen redden. Daar had hij zich toen aangesloten bij de vele Duitsers die het fascisme bestrijden. Na enige maanden van observatie hadden ze hem opgenomen in hun rijen en voortaan als één der hunnen beschouwd.

„Hoe lang ben je nu al hier?”

„Zeven maanden. Ik ben bij de artillerie, bij de batterij Thaelmann. Ik ben nu luitenant, maar we dragen hier geen onderscheidingstekens. Dat is goed voor de heren van het Derde Rijk.”

„Herinner je je nog, dat wij beiden de laatste maal dat we elkaar zagen, een afspraak maakten voor onze intocht door de Brandenburger Poort in Berlijn in een vrij, gelukkig Duitsland? Tot zo lang vecht ik in het Spaanse Volksleger aan de zijde van mijn internationale kameraden, voor onze Spaanse en Duitse kameraden. Ik zal vechten zo lang ik kan en hoop op die manier goed te kunnen maken, wat ik dertien jaar lang als fascist tegenover hen heb misdreven. Heb ik je overigens al verleid, dat ik bij de Brigade in Albacete nog een vroegere *S.A.-man uit mijn stad* heb gezien? Je kunt je voorstellen, dat we even verwonderd waren, elkaar hier te ontmoeten.”

„Spreek je hier wel eens over je verleden?”

„Natuurlijk. Waarom niet? Ik vertel mijn kameraden van mijn ervaringen en van hetgeen ik de laatste jaren in Hitler-Duitsland gezien en beleefd heb en zij helpen mij in onze politieke cursus. Hier is echte kameraadschap — niet zoals bij Hitler.”

Een paar manschappen komen naar ons toe.

„Wij moeten weg met de wagens, Emiel, maar blijf hier maar met je vriend praten. We nemen de dienst wel zo lang van je over. Tot vanavond en veel plezier.”

KAMERAAD OTTO UIT MECKLENBURG.

In Trijuecque, twee dagen na de terugtocht der Italianen, had ik hem leren kennen. Hij was juist bezig met het opladen van enkele, door den vijand achtergelaten machinegeweren, toen een der politieke commissarissen hem riep:

„Hier, Otto, een journalist, die over ons wil schrijven. Dat is net wat voor jou. Je bent toch ook zo'n boekenwurm.”

Een forse kerel, die door zijn uiterlijk en zijn schorre stem enigszins aan Hans Albers herinnert, kwam naar ons toe. Hij zat onder de modder, had in geen drie nachten geslapen, maar zijn ogen schitterden en toonden niet de minste sporen van vermoeidheid.

We spraken een paar minuten, toen moest hij weg met zijn troep.

„Ik ga overmorgen naar Madrid en kom je dan opzoeken. Geef Gustaaf je adres maar, dan hoor ik dat wel.”

De officier der Internationale Brigade, die thans in een café in Madrid tegenover me zit, ziet er nu heel anders uit. Zijn beenkappen zijn gepoetst, hij heeft zich laten knippen en scheren, een bad genomen en — voor het eerst sedert vier maanden weer in een bed geslapen. De politieke commissaris had me reeds in het kort zijn leven verteld. Lid der Communistische Partij. In 1933 eerst illegaal, toen concentratiekamp in Fuhlsbüttel. Daarna drie jaar tuchthuis. Toen deze achter de rug waren — in Augustus 1936 — en hij voortdurend onder Gestapo-contrôle stond, had hij aan zijn partij gevraagd, om naar Spanje te mogen vertrek-

ken. Hij was toen illegaal de grens overgegaan, daarna direct naar Albacete en reeds een paar dagen later naar het front, waar hij — als artillerist — spoedig tot luitenant werd bevorderd.

„Wat beweging doet goed na drie jaar gevangenis. Nu gaat het weer. De eerste maanden was ik verdomd stijf in mijn botten, maar het besef, dat we hier met de wapens in de hand tegen het fascisme kunnen vechten en weten, dat we op die manier tevens onze kameraden in Duitsland helpen, is iets geweldigs. Dit is mijn eerste verlov. Maar wil je wel geloven, dat ik hier in Madrid eigenlijk een slecht geweten heb. Ik ken ongeveer nog niets van de stad en had me op dit bezoek verheugd, maar als ik aan mijn jongens denk, zou ik het liefst dadelijk teruggaan. De commandant heeft me vijf dagen gegeven, maar zó lang houd ik het hier niet uit.”

Kameraad Otto heeft een spiksplinternieuwe leren handkoffer bij zich, die hij naast zich neerzet.

„Heb je die vanochtend gekocht?”

„Ja. Ze was verdomd duur, maar ik heb al die maanden ongeveer niets uitgegeven. Dit is tenminste iets waar je wat aan hebt. Echt leer. Ik heb al met één van onze jongens afgesproken, dat hij een extra plaatsje krijgt op een van de bagagewagens. Ik moet tenslotte toch iets hebben, om mijn boeken in te doen. Zonder boeken kan men niet leven, — ook aan het front niet.”

Hij laat me zien wat hij gekocht heeft: een Spaanse grammatica (Sauer), een Duitse Reclam-uitgave van „Der Cid”, Cervantes’ „Don Quichotte” in het Spaans en in het Duits — „Die moet men toch kennen als men in Spanje is,” — en Friedrich Engels’ „Beschouwingen over de Frans-Duitse oorlog van 1870/71.”

„Ik wilde nog een biografie van Garibaldi hebben, maar die hadden ze niet. De Garibaldi’s liggen tegenwoordig vlak bij ons in de buurt. Ik weet wel wat van hem, maar niet genoeg en we moeten de pioniers der Internationale Brigade toch kennen.

Weet je eigenlijk wel, dat een Pruisisch officier, Steuben, een van de eersten was, die zich in dienst van een ander land stelde om de Vrijheid te verdedigen?”

„Van wien en tegen wien?”

„Hij kwam den Kolonisten in Noord-Amerika te hulp, om hun staat tegen Engeland te verdedigen. In diezelfde tijd hadden de Duitse vorsten ongeveer 30.000 Duitse handwerkers, boeren en intellectuelen geronseld en voor dertig daalders per man aan de Engelse Kroon versjacherd.”

„Precies zo verkocht dus, als de soldaten van Hitler en Mussolini! Toen tegen geld en nu om er producten voor in ruil te krijgen!”

„Ja, ook die dertigduizend man moesten aan de zijde der onderdrukkers tegen de Amerikaanse vrijheidshelden vechten. Dat was in 1776. Gelukkig waren er ook vele Duitsers, die de naam van hun land hoog hielden en de Amerikanen gingen helpen, net zo als wij nu de Spanjaarden helpen. Een der beroemdsten van hen was Steuben. *Beaumarchais*, de schrijver van

de „Bruiloft van Figaro”, heeft hem overgehaald naar Amerika te gaan, waar hij nog een andere, Franse, vrijheidsheld — Lafayette — ontmoette.

Om nog andere voorlopers te noemen: de beroemde Engelse dichter Lord *Byron*, die de Grieken ging helpen, de Poolse nationale held *Kosciusko*, die brigadegeneraal was in het leger van Washington, *Bakunin*, die in Praag heeft meegevochten en later in Dresden aan de kant der Duitse arbeiders.

En dan, natuurlijk veel later, *John Reed*, de Amerikaanse reporter van „Tien dagen, die de wereld deden beven”. Je ziet, dat we vele voorlopers hebben. Sedert meer dan vierhonderd jaar is er geen vrijheids-oorlog gevoerd, waarin geen vrijwilligers uit alle landen hebben meegevochten.”

„En *Garibaldi*?”

„Onze Italiaanse kameraden hebben ons veel van hem verteld. In 1870, toen de republiek werd geproclameerd en Bismarck’s oorlog tegen Napoleon een oorlog tegen de Franse republiek was geworden, is hij naar Frankrijk getrokken, waar hij de Duitsers bij Dijon versloeg.”

„De Internationale Brigade heeft dus een eeuwenoude traditie?”

Ja, en wij zijn de ware erfgenamen van de tienduizenden Duitsers, die na 1848 naar Amerika uitweken en daar voor de bevrijding der negers hebben gevochten. Honderdvijftigduizend Duitsers, Engelsen, Polen, Fransen, Zwitsers, Hollanders, Italianen en Spanjaarden hebben toen in het Amerikaanse leger tegen de onderdrukkers gestreden. Wie *Dombrowski* was, naar wien een van onze bataillons genoemd is, weet je wel?” „In de Duitse radio werd gisteren verkondigd, dat hij een Jood was met rood haar, die nog leefde en nu Spanje onveilig maakte.”

„Hoe zouden die heren van het Derde Rijk ook weten, dat deze Pool een der beroemdste Commune-strijders is geweest.” Otto zou nog veel meer en veel langer kunnen vertellen, hij heeft veel gelezen en veel nagedacht, maar hij wil nu van mij nog graag enig nieuws uit Duitsland horen.

„Nieuws uit Duitsland? De belangrijkste gebeurtenis der laatste weken is geloof ik de illegale zender, de Duitse vrijheidszender op 29,8, die elke avond terugkomt — „ondanks Gestapo” —, en die de Stem der Vrijheid duidelijk laat horen in de Duitse nacht.”

Op dat ogenblik ontploft, een paar honderd meter van ons verwijderd, een granaat. Een meisje van een jaar of zes is gewond en wordt een paar minuten later door een Rode-Kruis-auto naar het ziekenhuis gebracht. Zwijgend staart Otto naar zijn glas bier. Plotseling staat hij met een ruk op.

„Kom mee, ik loop nog een uur met je de stad door, zodat ik tenminste de hoofdstraten ken en ga dan terug naar het front.”

„En je verlof?”

„Als ik zo iets zie, zo’n moord op onschuldige kinderen, dan kan ik het hier niet langer uithouden en krijg ik het idee, dat ik geen recht heb, hier vijf dagen in Madrid niets te doen.”

Een uur later pakt hij de boeken in zijn leren koffer en stapt in de auto, die hem terug zal brengen naar het front van Guadalajara.

KAMERAAD JEAN UIT BRUSSEL.

In het hospitaal der *Internationale Brigade*, in de Calle de Velasquez, vindt vanavond de radio-uitzending der Vakverenigings-zender (U.G.T.) plaats. Een Poolse dokter zal tot zijn landslieden spreken, enige pleegzusters zullen geïnterviewd worden en enkele herstellende gewonden — een Zweed, een Duitser, een Fransman en een Marokkaan, zullen van hier uit eveneens in hun eigen taal tot de luisteraars in hun landen spreken.

Dit militaire ziekenhuis is immers geen ziekenhuis zoals de militaire ziekenhuizen in de landen, waar deze patiënten vandaan komen. Hier is de gewonde de kameraad van den dokter, beiden hebben dezelfde politieke overtuiging en hetzelfde doel en vormen één grote familie! Alle patiënten koesteren tevens de wens, hier zo spoedig mogelijk vandaan te kunnen gaan om hun plaats in de strijd weer in te nemen.

„Ik voel me al weer helemaal beter, dokter. Men kan me in de machinegeweer-afdeling niet missen — ik moet terug.” „Die wonde gaat aan het front ook wel dicht, laat me nu toch gaan, dokter.”

In de kleine hal zijn enkele patiënten aan het schaken. Op tafel liggen enkele frontkranten, „Passaremos”, „Vers la Liberté”, „Le Volontaire de la Liberté” en andere bladen.

De deur van een der zalen gaat open. Een jongen van drie en twintig jaar kijkt me aan en vraagt dan in het Vlaams: „Zijt gij niet uit Brussel en hebt ge niet vaak 's Zondagsmorgens met zo'n klein Jefke, op de Vieux Marché, een jeugdkrant van me gekocht?”

Ja, dat ben ik. Kameraad H. komt uit Schaerbeek. Hij behoort bij de Twaalfde Brigade, is herstellende en zal over een paar dagen weer naar het front gaan.

„Bij mij op de zaal ligt nog een kameraad uit Brussel. Kom mee, dan kunnen we wat klappen.”

Jean M. is van de Elfde Brigade. Gustav Regler, de politieke commissaris, heeft me reeds het een en ander van hem verteld. Ook hij gaat over een paar dagen terug naar het front.

„Hoe is het in Brussel? Zorgen onze kameraden er daar goed voor, dat Degrelle en het V.N.V. er niet door komen? Zeg hen, dat wij er hier ook voor vechten.”

„Over ons moet je niet schrijven, kameraad. Wij doen hier onze antifascistische plicht, net als alle anderen. Maar over Piet en over Bouman. Vertel onze kameraden in België en Holland, dat ze als helden gestorven zijn. Nee, schrijf niet over ons. Wij hebben alles, wat we nodig hebben — ons ontbreekt het hier aan niets en we zijn gelukkig, tegen het fascisme te mogen strijden.”

Deze beide Belgische kameraden spreken geen woord over zichzelf. Ze weten, dat een journalist naast hun bed zit, maar hebben beide slechts één doel: de nagedachtenis van hun gesneuvelde kameraden te eren.

De hoofdverpleegster komt voorbij. Kameraad Jean M. moet weer in de kussens gaan liggen en mag niet te veel spreken, doch hij is gelukkig, nu hij me vertellen kan hoe dapper zijn vrienden waren.

„Als je over de kameraden der Brigade schrijft, mag je vooral Bouman niet vergeten, een Hollander van nog geen drie en twintig. Zijn vader woont in Parijs en hij zelf was lid van de Franse jeugd. We vochten op de weg naar Valencia, bij Pindoca. Hij was luitenant. We waren met zestig man, allemaal kameraden van „André Marty”. Hij had die dag zelf meer dan vijftig granaten naar den vijand geworpen. We moesten toen terugtrekken. We wisten, dat de Marokkanen nog vlak bij waren en hebben ons tot het laatste ogenblik verzet. Daarna daalden we de heuvel af, die we verdedigd hadden. Bouman ging met een pistool in de hand terug, om te zien of niemand van ons was achtergebleven, maar de Marokkanen waren intussen al naar boven geklommen, schreeuwden ineens „Allah, Allah” en vielen dadelijk met hun lange messen over hem heen. Stel je voor, vijfduizend van die kerels. Hij riep nog eenmaal „Papa! Papa!” Daarna hebben we niets meer van hem gehoord of gezien.”

Jean M. staart zwijgend voor zich uit:

„Hopelijk laat de dokter me overmorgen al naar mijn bataillon teruggaan”, zegt hij tenslotte en spreekt dan opnieuw over zijn kameraden.

„Weet je, dat *Piet Ackermann* uit Antwerpen naast me gesneuveld is? Hij was onze politieke commissaris. Ik heb hem zijn ogen toegedrukt. Hij sneuvelde bij Algora aan het Guadalajara-front. We hebben daar met honderd kameraden tegen achthonderd vijanden, twee dagen en een nacht, onze stellingen verdedigd. Hij heeft tot het laatst gevochten als een leeuw.” „Weet zijn vrouw in Antwerpen, dat hij naast je gesneuveld is en dat jij hem de ogen hebt toegedrukt?”

„De kameraden hebben haar geschreven.”

„Schrijf haar toch ook nog.”

„Ik zal het proberen.”

Twee dagen later ontving ik deze, in het Frans geschreven brief voor de weduwe van Piet Ackermann, die hier met haar toestemming wordt gepubliceerd — een document van revolutionaire kracht en menselijke zuiverheid, dat in ruimer kring bekend dient te worden:

Madrid, Maart 1937.

„Aan de gezellin van Piet Ackermann.

Beste kameraad!

Een journalist, die me kwam bezoeken in het hospitaal, vroeg me U te schrijven en moedigde me aan. Ik behoor tot het bataillon, waar Piet in was. Ik had U willen schrijven, toen hij gedood werd. Lafheid mijnerzijds was de oorzaak, dat ik deze elementaire plicht tegenover een gestorven wapenbroeder verzaakte. Ik kon aan het

front niet aan Piet en de anderen denken. De verantwoordelijkheid, die mij was opgelegd, eiste van me, dat ik hard en ongevoelig was voor het verlies van een der besten onder ons. Ik verschool me achter deze ongevoeligheid, die ik me zelf had opgelegd en heb U toen niet geschreven. Misschien, dat deze late brief Uw diepe wonde opnieuw open zal rijten. Vergeef me dan. Ik bezweek voor het aandringen van den kameraad. Ik ben sceptisch en geloof niet, dat het voor U een troost kan zijn of Uw groot verdriet kan verzachten, als ik banaal schrijf dat Uw gezel als een held in het aangezicht van den vijand is gesneuveld. De rechtvaardigheid, de schoonheid van het Ideaal waarvoor hij streed en de bewondering van allen voor Uw gevallen held, zullen hem U niet teruggeven. Er is een verdriet, waarvoor men niets anders kan doen dan zich zwijgend buigen. Misschien kunnen enkele bijzonderheden over zijn dood, die voor U nog wreder moet zijn, daar U niet precies weet onder welke omstandigheden hij gestorven is, U helpen in Uw verdriet. Ik kende Piet reeds vele jaren en had vaak gelegenheid hem in Brussel te ontmoeten. Zijn politieke evolutie heb ik met vreugde gevolgd. Niet met het bekrompen, tevreden gevoel van een partijganger, die een nieuw lid in zijn kamp ziet komen, maar als een sociaal denkend mens, die de oude vooroordelen ziet vallen ten gunste van de onverbiddelijke waarheden des levens. In het bataillon, waarvan hij politieke commissaris was geworden, was hij de vriend van allen, en allen waren zijn vrienden. Zelden heb ik iemand ontmoet met zulk een evenwichtige gemoedsgesteldheid. Hij vermaande degenen, die een fout hadden begaan als een kameraad en moedigde degenen aan, die tijdelijk terneergedrukt waren. Hij was altijd actief, gunde zich nimmer rust en vervulde zijn taak, zeker van zichzelf en van de zaak, die hij diende en waaraan zijn leven gewijd was. Ons bataillon had op den morgen van 1 Januari een overwinning behaald. Na een zware strijd hadden wij het dorp Algora in de provincie Guadalajara heroverd. De vijand, die gevlucht was, kwam laat in de namiddag terug en deed een aanval over de gehele linie. Piet was een der eersten, die getroffen werd. Hij werd naar de hulppost gebracht, zijn gelaat was reeds vertrokken, maar hij keek ons met zijn ogen groot aan en de reinheid van zijn ziel en van zijn gedachten stonden er in zijn laatste ogenblikken in te lezen. Hij protesteerde nog zachtjes tegen den dokter en de verpleegsters, die zich om hem heen verdrongen en zeide tegen ons: „Laat maar, kameraden, het is gedaan. *Mais on les aura, les fascistes!*” — Hij is heel zacht gestorven, zonder veel te hebben geleden. Wij hebben hem op het kleine kerkhof van Algora, vlak bij de verbrande kerk, begraven. Op zijn graf hebben wij een fles geplaatst met een papier, dat zijn identiteit vermeldt. Misschien zal het U een troost zijn te vernemen, dat zijn gelaat niet verminkt werd en dat het tot het laatste ogenblik van een buitengewone schoonheid was. Zijn waskleurig gelaat met de vermagerde trekken drukten nog de kalme voldoening uit van de volbrachte plicht. De bewondering en de eerbied, die de herinnering aan Piet omringen in de geest van allen, die hem hier gekend hebben, overtreffen voor mij de bewondering en de eerbied, die men koestert voor een gewoon sterveling, ook al zou hij even eerlijk, moedig en rechtvaardig zijn als Ackermann. Ik wist dat hij de Vrede

boven alles liefhad. Ik wist, dat hij niet alleen de oorlog verafschuwde, maar alle daden van geweld en dat wapens voor hem alleen middelen van afweer waren. Ik wist, dat hij in zijn jonge jaren lid van de links-Zionistische jeugdbeweging was geweest. Ik kende de diepe anti-militaristische gevoelens, die de basis vormden van de cultuur, die daar wordt verkondigd. Ik kende door vele vrienden uit mijn kinderjaren, het Joodse Volk en zijn afkeer van het militarisme en bewonderde daarom des te meer het gemak, waarmee hij zich bij de omstandigheden aanpaste, hoewel hem dit zeker veel strijd zal hebben gekost.

Piet had diep en heel ernstig begrepen, dat het er niet alleen om ging, de Spaanse kameraden te helpen. Hij wist wat er van het lot der Spaanse democratie afhing. Hij wist, wat ons te wachten staat: de Vrijheid of de onderdrukking der mensheid, sociale vooruitgang of de terugkeer naar de middeleeuwse barbaarsheid. Hij wist, dat met de overwinning van het werkende Spaanse Volk, ook de overwinning voor zijn Volk, voor zijn nationaliteit zou komen. Daarom is in mijn ogen Piet Ackermann een held uit de legende, tweevoudig vergroot. Een held, gevallen in dienst der arbeiders en *tevens* de wrekende Ridder van zijn onderdrukt volk. De laatste dagen van zijn leven vernam hij de tragische dood van zijn broer *Emil* *). Hij heeft niet geweend en sprak er met niemand over, maar kraste met zijn pennemes in het hout van zijn geweer: „*Miel, gij zult gewroken worden.*”

Ik weet niet, of gij het begrip wraak kunt aanvaarden zoals wij. Maar wij, zijn kameraden, hebben het wrekende geweer, dat zijn hand is ontgleden, opgenomen. Aan U, zijn vrouw en zijn familie, is het lot beschoren om hem te treuren. Het is het smartelijke lot der vrouwen naast vele andere beproevingen, te treuren over de mannen, die in hun strijd zijn gesneuveld. Maar wij, zijn kameraden, zullen Uw Piet wreken.

Ik groet U zeer eerbiedig.

Jean M.”

* Emiel Ackermann. Broer van Piet Ackermann. Eveneens gesneuveld als vrijwilliger aan het Spaanse vrijheidsfront.

LA PASIONARIA.

De twee katholieke journalisten, in wier gezelschap wij een bezoek gaan brengen aan la Pasionaria om met haar een uitvoerig onderhoud te hebben over de religieuze problemen in de Spaanse republiek, schijnen zich niet bijzonder op hun gemak te voelen. Ze komen uit een land, waarin de meeste katholieke bladen, die ze gewoonlijk lezen, dag-in dag-uit te keer gaan tegen het „rode” Spanje, waar — volgens hen — priesters vermoord worden en nonnen verkracht, en waar, als in geen ander land, de katholieke godsdienst wordt aangevallen en beledigd. Men heeft hen, toen ze de wens te kennen gaven, zich persoonlijk van de toestanden aldaar op de hoogte te willen stellen, gewaarschuwd voor de „marxisten” die nog erger waren dan de „vrijmetselaars” en die de gelovigen steeds vervolgden. De beide katholieken geloven, daar ze reeds ruim een week in Spanje vertoeven, niet meer, dat op bevel der volksfront-regering honderden priesters terechtgesteld zijn en dat de nonnen genoodzaakt worden in de loopgraven te werken — vooral de katholieke Baskische minister heeft hen gisteren op vele punten gerust gesteld. Zij hebben nog nergens enige sporen van godsdienstvervolging gezien, — maar nu we samen door de smalle straten van Valencia naar het gebouw der Spaanse Communistische Partij wandelen, waar wij la Pasionaria zullen ontmoeten, is het hun enigszins vreemd te moede. Men heeft in hun land zoveel van deze vrouw verteld en ook al weten ze nu wel, dat het officiële Duitse regeringsblad „der Völkische Beobachter” liegt als het schrijft — dat la Pasionaria een beruchte bordeelhoudster is, die in Madrid twintig rendez-vous bezit en, dat ze uit „marxistische haat” elken geestelijke, die ze op haar weg ontmoet, de neus afbijt, zoals enkele Belgische bladen hun lezers op de mouw spelden — toch zien ze tegen deze ontmoeting op.

In het gebouw der Spaanse Communistische Partij brengt een soldaat van het Volksleger, die op zijn muts een insigne met sikkel en hamer draagt, ons naar een groot vertrek. De ramen kijken uit op de Plaza de Tetuan. Dit is de werkkamer van la Pasionaria, die immers een der meest vooraanstaande bestuursleden der Spaanse Communistische Partij is. Nauwelijks hebben we op de stoelen, die de milicien ons heeft aangeboden, plaats genomen, of la Pasionaria komt binnen — een fiere, forse, in het zwart geklede Spaanse vrouw, met vriendelijke, schitterende ogen en een en al hartelijkheid en goedheid in haar optreden. Haar komst is meer dan een gebeurtenis — een openbaring. Deze vrouw — ik zie aan de blikken der beide journalisten, dat ze het bemerkt hebben — is ook een „dame” een aristocratische dame in de betekenis, die men daar in West-Europa aan hecht. *Haar aristocratisch uiterlijk is echter de uitdrukking van de ziel van het Spaanse Volk.*

„Ik ben blij, dat ik eens gelegenheid heb met enkele katholieke kameraden te spreken en verheug me, dat u gekomen bent. Philips II” — voegt ze er lachend aan toe — „zal anders bij u in België wel geen prettige herinnering hebben achtergelaten.”

Het ijs is gebroken. Zó hadden de katholieke journalisten zich deze vrouw niet voorgesteld, en als Martha Huysmans, de dochter van Kamiel Huysmans, die het gesprek bijwoont, la Pasionaria vraagt, of ze den beiden kameraden, nu we hier onder ons zijn, niet eens eerlijk wil

vertellen, hoeveel neuzen van bisschoppen en pastoors ze werkelijk heeft afgebeten, is het haar vrolijke lach, die de enigszins pijnlijke stilte verbreekt.

„Ik ben zelf immers in mijn jeugd heel religieus geweest en weet dus, hoeveel goedheid er in uw geloof schuilt. Laat ik dan ook beginnen met u te verzekeren, dat onze strijd — de strijd van het Volk van Spanje onder leiding der Volksfront-regering —, niet gaat tegen de kerk en tegen het katholicisme. Men heeft me verteld, dat ge gisteren reeds met den Baskischen minister heeft gesproken. Gij weet dus reeds, dat in het Baskenland alle kerken geopend zijn, de priesters daar aan de zijde van het Volk strijden, tegen de rebellen en dat aan het Baskische front ongeveer 70 katholieke priesters de rol van politieke commissaris vervullen.”

Intussen is, bijna onopgemerkt, een lid van het Spaanse ministerie het vertrek binnen gekomen: *Vicente Uribe* — de minister van landbouw, die de laatste maanden reeds zoveel deed, om de Spaanse boeren, die eeuwenlang door de rijke adel en de hereboeren onderdrukt werden — een beter leven te waarborgen.

Hij komt naar ons toe, stelt zich voor —: Uribe — pakt een stoel en neemt onmiddellijk aan het gesprek deel, zonder dat de meeste aanwezigen vermoeden wie hij eigenlijk is, en zegt:

„Gij vraagt of hier vele kerken verbrand zijn en of dit op last der regering geschiedde? Ik moet u hierop antwoorden, dat de regering daar natuurlijk nimmer bevel toe heeft gegeven.

Vóór 18 Juli werd hier in Spanje geen enkele kerk in brand gestoken, maar laat ik eens een ogenblik veronderstellen, dat dit wèl het geval is geweest. Zelfs dan zou Franco de steun, die de katholieke kerk en — de buitenlandse katholieke pers — hem verleent, niet verdienen. 30 Juni 1933 werd op bevel der Duitse regering Dr. Klausener, de voorzitter der „katholieke Aktion” vermoord, iemand die zich niet met politiek bemoeide. Diezelfde dag werden in Hitler-Duitsland nog vele andere vooraanstaande katholieken vermoord. En ik herinner u slechts aan de talrijke processen tegen katholieke geestelijken, die thans plaats vinden. Dit alles geschiedt *op bevel van de Duitse Staat*. Toch is de Kerk hier *niet* tegen in opstand gekomen. Waarom heeft ze zich dan in Spanje *aan de zijde der rebellen geschaard*? Volgens mij was het de plicht van de Kerk, zich te verzetten tegen deze generaals, die een burgeroorlog ontketenden en de *wettige regering*, die de wil van het Volk representeerde, *niet gehoorzaamden*.”

Een ogenblik is het stil. Vanuit dit standpunt hebben onze katholieke kameraden het Spaanse probleem immers nog niet beschouwd.

„Onze regering voert geen strijd tegen de godsdienst. Geloof mij, als ik u verzeker, dat het de heren rebellen-generaals niet om de redding van het Christendom te doen is, maar dat zij uitsluitend en alleen de belangen dergenen, die het Spaanse Volk onderdrukken, willen redden. Deze strijd heeft met de *godsdienst*, met het *Christendom* niets te maken. Maar — en dit is de grote tragedie der Spaanse kerk — bij ons gaan de belangen der kerk hand aan hand met de belangen der heersende klasse. De kerk bezit bij ons nog *maatschappelijke* voorrechten, die zij in alle andere landen reeds lang niet meer bezit.”

La Pasionaria heeft al die tijd zwijgend achter haar bureau gezeten. Geen woord van het gesprek is haar ontgaan en ik voel, dat ze zich niet langer kan beheersen:

„Had de kerk hier in Spanje ten gunste der armen geen afstand moeten doen van haar materialisme? Gij moet ons goed begrijpen. Het Spaanse Volk zag in de Kerk in de eerste plaats een *wereldlijke* macht — een bondgenoot van andere machten, die evenmin afstand willen doen van haar privileges en voorrechten ten gunste der armen en onderdrukten. Het volk zag, dat velen der Spaanse priesters steeds rijker en rijker werden, het zag, dat ze hun ware taak veronachtzaamden en dat de kerken en kloosters in wapendepots veranderd werden. Vóór de strijd bij Irun richtte de bisschop van Pamplona een oproep tot de rebellen, waarin hij hen aanspoorde, om een beslissende slag te leveren en hen als dank een mis in de veroverde kathedralen van Irun beloofde. In Pamplona hebben de rebellen op een der kerkelijke feestdagen eerst de mis bezocht en toen 80 mannen gefusileerd. In vele gevallen heeft het volk, *omdat uit de kerk geschoten werd*, deze kerken moeten verwoesten om hun leven te redden. Ik ken het Spaanse volk en weet, dat priesters, die zich in dienst der fascistena stellen, nimmer op de liefde der gelovigen aanspraak kunnen maken. Wat zoudt gij doen — katholieke kameraden — indien vanuit de Sacré-Coeur of vanuit de St. Gudule plotseling op het volk geschoten werd? Zoudt gij u dan zonder verzet laten doodschieten? Natuurlijk niet! Ge zult toch moeten toegeven, dat niemand een dergelijk verzet dan als een aanval op de godsdienst of op de katholieke kerk zou kunnen beschouwen. Welke kerken werden verwoest? Kerken, van waaruit op het hongerende volk werd geschoten. Welke kloosters? Kloosters, waarin de fascistena hun munitiedepots hadden opgeslagen. Bij de Basken, waar de geestelijkheid zich aan de zijde van het Volk schaarde, is immers geen enkele kerk verwoest.”

De katholieke kameraden noteren ijverig wat la Pasionaria hen mededeelt. Zij zelf laat Martha Huysmans intussen de laatste foto's van haar beide kinderen zien, die ze uit een la van haar bureau te voorschijn haalt. Vol moederlijke trots toont ze ons deze foto's en doet ze dan weer, als een kostbare schat — In de la.

„Misschien kan ik u ons standpunt nog duidelijker verklaren, door u te vertellen, wat ik een paar dagen geleden te Madrid beleefde. Mijn kameraden deelden me daar op zekere dag mede, dat ongeveer honderd nonnen, die in een fabriek waren ondergebracht, omdat hun klooster door Duitse of Italiaanse bommen verwoest was, me gaarne zouden willen spreken. Natuurlijk hen ik toen dadelijk naar hen toegegaan. Ze beklagden zich dat ze geen roze-kransen hadden, geen crucifixen en ook niet genoeg gebedenboeken en verzochten me, daarvoor te zorgen. Ik heb hun verzoek toen doorgegeven aan mijn kameraden, die hen reeds de volgende dag alles gebracht hebben, waar ze om vroegen. Waarom ook niet — wij zijn toch niet tegen de godsdienst en strijden momenteel zelfs voor meer verdraagzaamheid.”

„Waarom worden de kerken dan niet geopend?”

„Voorlopig is dit helaas nog niet mogelijk, daar ze dan hoogstwaarschijnlijk centra van fascistische spionage zouden worden, maar binnen afzienbare tijd zal dit stellig het geval zijn. Wij strijden toch juist voor vrijheid van godsdienst, zowel voor de Katholieken, voor Protes-

tanten als voor Joden. Mijn kameraden hebben zelfs aangeboden, zich te belasten met de wederopbouw der kloosters.”

De katholieken kijken la Pasionaria verwonderd aan. Dit alles, deze vrouw en hetgeen ze hen mededeelt, is zo heel anders dan ze zich hebben voorgesteld.

„Zegt uw geloofsgenoten in uw land” — vervolgt ze en haar stem wordt steeds hartstochtelijker, haar ogen beginnen steeds meer te schitteren en ze gaat nu achter haar schrijftafel staan — „dat wij hier in de Spaanse republiek geen religieuze oorlog voeren, maar een strijd voor gedachtenvrijheid. Zegt hen wat ge hier gezien en gehoord hebt en dat hier bij ons geen sprake is van een „goddelozen-beweging” zoals uw pers beweert. Vertelt hen, dat duizenden katholieke Spaanse vrouwen elke avond tot de Heilige Moeder Maria bidden, dat mijn leven gespaard moge blijven en dat duizenden katholieke boeren hetzelfde doen voor minister Uribe, omdat hij zich om hen bekommert, zoals een mens zich om zijn medemensen moet bekommeren.”

Wij nemen afscheid. La Pasionaria moet naar een bespreking. Nogmaals legt ze er de nadruk op, dat het bezoek der katholieke kameraden haar verheugd heeft.

Zwijgend gaan we door de smalle straten van Valencia naar ons hotel terug. Mijn beide katholieke kameraden voelen, dat ze aan hun geweten verplicht zijn, over dit onderhoud in hun bladen te schrijven, maar tevens — hetgeen ze vóór dit bezoek nog nimmer zó sterk gevoelden — dat het moeilijk is *de Waarheid* te schrijven, zonder in conflict te komen met die machten, die tenslotte niet de belangen van de godsdienst en van het Christendom representeren, maar de belangen van het kapitalisme.

MET DE ALTAVOZ DEL FRENTE NAAR DEN VIJAND.

In een der ruime vertrekken van het hoofdkwartier der *Internationale Brigades* in de Calle de Velasquez te Madrid, vraag ik een der politieke commissarissen der 11e Brigade, naar de mogelijkheden en de uitwerking van de propaganda in de rijen der rebellen.

„Wij beschikken over kanonnen, vliegtuigen en handgranaten. Ieder van ons kent hun waarde in de strijd en ieder weet, dat hij ze moet leren hanteren. Onze propaganda is ook een wapen, een machtig wapen zelfs. We kunnen dat weliswaar niet met onze handen grijpen, maar het kan den vijand toch dodelijk treffen. De techniek daarvan moeten we even zorgvuldig bestuderen als het gebruik van onze machinegeweren.”

„Is het terrein thans gunstig voor propaganda?”

„Buitengewoon zelfs. Wie hebben we tenslotte tegenover ons? Een minderheid van actieve fascist en phalangisten, die hoofdzakelijk de bevolking achter het front terroriseren. Aan het front zelf soldaten van het Vreemdelingen-legioen en Marokkanen, die niet weten, waarvoor en waartegen ze eigenlijk vechten. Verder Spanjaarden, die door de fascist gedwongen worden in hun rijen te dienen. Velen van hun zijn met hun hart bij ons en de rest legt in geen geval een groot enthousiasme voor de zaak der rebellen aan de dag. Daarnaast nog overblijfselen van het oude leger, die voor het grootste gedeelte ook alleen voor Franco vechten, omdat ze moeten. Tenslotte Duitsers en Italianen, de zogenaamde „vrijwilligers” die, zoals bekend is, daar eenvoudig bevel toe kregen van hun superieuren of door allerlei beloften gepaaid, naar Spanje getransporteerd werden.”

„Bent u daar zeker van?”

„Ik zou U tientallen schriftelijke verklaringen van gevangenen en overlopers kunnen laten zien, die de waarheid hiervan bewijzen en mijn collega's in de andere brigades kunnen dat stellig ook.

Een groot deel zou liever vandaag dan morgen naar ons overlopen. Hier is b.v. een typische verklaring van een zekeren Munuel Alfonso uit Medina de Rioseco, provincie Valladolid, die een paar weken geleden door de onzen werd gevangen genomen. Hij schrijft: „Bij het begin van de oorlog sloegen de fascist mijn moeder en mijn vier zusters dood. Mij namen ze gevangen en brachten me naar Salamanca. Op zekere dag stopten ze me in de Tercio (het Spaanse Vreemdelingen-legioen) en bevalen me, voor het fascisme te vechten, voor een zaak, waar ik niet voor kon voelen.”

„Welke argumenten maken de meeste indruk?”

„Dat ze *niet* gedood worden, als ze in onze handen vallen. Men heeft hen steeds verteld, dat wij alle gevangenen folteren en dan doden. Manuel Alfonso zei ook: „Ik was heel bang. De officieren van de rebellen hadden ons zoveel van de wreedheden van de „roden” tegenover de gevangenen verteld.” De beide Duitse vliegers, die ge in Valencia gesproken hebt, vertelden ook, dat men hen aangeraden had, zelfmoord te plegen als ze gedwongen waren op ons gebied te landen, daar ze anders doodgemarteld zouden worden.”

„Over welke middelen beschikt de propaganda van het Volksleger?”

„Onze middelen worden steeds talrijker: Radio, luidsprekers, strooibiljetten, pamfletten en gramfoonplaten. Het komt er op aan, op alle mogelijke manieren, met alle middelen waarover we beschikken, de Franco-troepen duidelijk te maken, dat wij onze gevangenen niet mishandelen en niet doden, en dat wij degenen, die vrijwillig bij ons komen niet alleen spoedig in vrijheid stellen, *maar ook voor hun familie zullen zorgen.*”

Enige weken geleden hoorde ik een toespraak van la Pasionaria tot gevangen soldaten der rebellen.

Wij hebben toen van de tekst van Pasionaria’s toespraak een strooibiljet gemaakt en dit in honderdduizenden exemplaren in het Spaans, Arabisch, Duits en Italiaans onder de troepen van Franco laten verspreiden.”

„Hoe zijn de materiële omstandigheden, waaronder de soldaten van Franco leven?”

„Buitengewoon slecht. Zij hebben niet genoeg te eten en ook hun kleding laat veel te wensen over. Wij proberen er hen dus op te wijzen, dat ze niet alleen hun leven redden, als ze naar ons overlopen, maar bij ons ook steun en kleren krijgen. Verder moeten we een beroep doen op hun nationale eer en steeds weer herhalen, dat Franco en zijn generaals het vaderland aan buitenlandse machten versjacheren. Italiaanse en Duitse soldaten moeten we de vraag stellen, voor welke belangen ze als „landsknechten” hun leven wagen en waarom ze een volk, dat de Vrijheid en Vrede verdedigt, bestrijden.”

„Is deze propaganda alleen voor de soldaten bestemd?”

„Ook voor de officieren natuurlijk. Wanneer we er steeds de nadruk op leggen, dat ieder leven gespaard wordt en dat zo goed behandeld worden, geldt dit natuurlijk evengoed voor de officieren als voor de soldaten. Aan de andere kant is het vaak nuttig, er op te wijzen, dat de officieren bij ons precies zo leven als de soldaten en geen bijzondere voorrechten genieten.”

„Wie is voor deze propaganda verantwoordelijk?”

„De politieke commissarissen! Deze moeten het materiaal, dat ze van de generale staf ontvangen voor dit doel, verwerken, zich informatie verschaffen over de samenstelling van de vijandelijke troepen en vooral direct reageren, zodat het materiaal, dat we voor bepaalde troepen vervaardigen, zo spoedig mogelijk op de plaats van bestemming komt.”

„Speelt de *Altavoz del Frente* — de front-luidspreker — daarbij een grote rol?”

„Een bijzonder grote. Wij beschikken thans aan alle fronten over zulke radio-auto’s, die ’s nachts zo dicht mogelijk den vijand naderen. Onze politieke commissarissen spreken daarin met behulp van een enorme luidspreker tot den vijand; overlopers richten het woord tot hun kameraden onder de rebellen en raden hen aan, hun voorbeeld te volgen. De uitwerking van deze propaganda is zelfs zó groot, dat zich in de rebellen-loopgraven „*luisterclubs*” hebben gevormd, om naar onze *Altavoz del Frente* te luisteren. Zelfs de officieren voegen zich vaak bij zulke clubs. Ik heb hier b.v. een verklaring van een overloper, die o.a. schrijft: „Men had ons verzekerd, dat men bij de „roden” geen genade kent. Nadat we eenmaal de stem van een onzer eigen kameraden hadden gehoord, die de avond te voren was gevangen ge-

nomen en die ons het tegendeel vertelde, zijn wij van gedachten veranderd. Met ontroering wordt in onze gelederen vaak geluisterd naar de Spaanse volksliederen der *Altavoz del Frente*. Als de officieren weg zijn wordt dan vaak gesproken over de beste gelegenheid, om over te lopen." Wij fotograferen ook al deze overlopers, een of twee dagen nadat ze gekomen zijn, in de kring van onze kameraden en *schieten deze foto's dan met behulp van vuurpijlen naar de Franco, troepen*"

„Is het mogelijk aan een dergelijke propagandatocht deel te nemen?"

„Wij zijn morgennacht weer aan het Jarama-front. Indien ge heden nog een front-pas voor dit gebied van de Raad van Verdediging haalt, zal ik er voor zorgen, dat ge aan deze nachtelijke expeditie kunt deelnemen. Zo'n tocht is natuurlijk niet ongevaarlijk, maar ge kunt u er dan van overtuigen, dat onze propaganda een machtig wapen is in de strijd voor vrede en vrijheid."

In een verlaten bergdorp aan het Jarama-front wacht ik in het pikdonker met den correspondent van de „*Basler National-Zeitung*" en de leidster van de *Socialistische vakverenigingszender* op de komst der radio-auto. Vlak in onze buurt ligt de vijand. Marokkanen, Spanjaarden, Italianen en Duitsers. Het gevaar, dat wij op een vijandelijke patrouille zullen stoten is groot. Dichtbij vallen schoten. Eindelijk komt de auto. Dreigend en geweldig duikt ze plotseling op uit het donker. Ze is gepantserd en bestaat uit twee gedeelten: de auto met de microfoon en de geweldige luidspreker, die duizenden meters ver te horen is. In de verte naderen enige gestalten: de politieke commissarissen van de troepen van deze sector van het Jarama-front, die tot den vijand zullen spreken.

De uitzending begint. Plotseling klinkt het Spaanse volkslied door de donkere nacht. Twee minuten later hebben de vijanden het vuur op ons geopend. Kogels vliegen om ons heen — velen echter hoog over onze hoofden; kogels van kameraden in de rijen der fascistten, die bevel hebben op ons te schieten, maar die ons niet willen treffen. Op tien meter afstand ontploft een granaat, maar zodra de eerste spreker begint, wordt het rustig. Een Spaanse commissaris richt thans het woord tot de Spaanse soldaten bij de rebellen.

„Ik wend me tot de Spaanse soldaten, die strijden tegen ons vaderland. Wij, soldaten van het Volksleger, zijn thans de representanten van de plicht, de eenheid en de gehoorzaamheid van het Spaanse Volk. In het begin van de opstand waren wij zwakker, maar thans kunnen wij ons met U meten. Gij zijt gedwongen tegen ons te vechten en bedrogen. Men heeft jullie gezegd, dat wij bloeddorstig zijn, maar de leugen was steeds het wapen der rijke hereboeren, die jullie in dit avontuur hebben gejaagd. Alle overlopers worden bij ons broederlijk behandeld. De gewonden zullen verpleegd en in onze ziekenhuizen opgenomen worden. Denkt na over hetgeen ik jullie heb gezegd en komt morgen of op een andere dag tot ons. Zegt jullie officieren, die ook berouw tonen over hun houding, *dat ze massa-deserties moeten organiseren.*"

Daarna spreekt een Arabier in zijn moedertaal tot de Marokkanen bij de rebellen. Hij probeert hen te verklaren, dat zij verkocht en versjacherd zijn aan het Italiaanse en het Duitse

kapitalisme, dat de bankbiljetten, die men hen in hun handen gestopt heeft, vals zijn en ongeldig en dat de rebellen hun steeds slechter zullen behandelen: „Komt tot ons en wij zullen jullie gelegenheid geven, om terug te keren naar jullie vaderland.”

Ieder der commissarissen spreekt vijf minuten. Niet langer. Ook de leidster der socialistische vakverenigingszender — een Spaanse — neemt het woord.

„Pasionaria — Pasionaria”, horen we de rebellen roepen, met een eerbiedige angst, nu ze een vrouwenstem horen. Zij spreekt over de vele Spaanse vrouwen, moeders en kinderen, die bezorgd zijn over het lot van haar mannen, vaders en broers! Ook zij raadt hen aan over te lopen. Ze zullen niet alleen kleren en voedsel krijgen, maar ook tabak en als ze hun geweer meebrengen, veertien dagen verlof en geld.

De Italiaanse commissaris herinnert zijn landslieden aan Garibaldi's strijd voor de vrijheid van hun vaderland en vraagt hen dringend, naar hen over te lopen — naar het bataillon Garibaldi der Internationale Brigade, naar de ware representanten der Italiaanse vrijheidsidealën.

De Duitse kameraad spreekt het laatst. Weten zijn Duitse landgenoten in de rijen der rebellen eigenlijk wel, voor welke interessen zij strijden? Dat het Duitse volk langzamerhand in verzet komt tegen het zenden van Duitse troepen? Weten ze, dat het de moeders van in Spanje gesneuvelde Duitse soldaten verboden is, in de rouw te gaan? Dat de solidariteit der Duitse arbeiders met Spanje steeds groter wordt en velen van hun hongerloon een deel afstaan voor hun Spaanse kameraden?

„Kameraden, komt tot ons! Komt tot ons en helpt ons vaderland bevrijden van de schande, die Hitler over ons heeft gebracht.”

Een ogenblik is bet doodstil. Daarna horen wij zachtjes iemand uit de vijandelijke loopgraven roepen. „Wij hebben jullie stem gehoord, broeders.”

Het politieke deel der uitzending is afgelopen, maar de republikeinse kameraden willen graag wat muziek horen. Twee uur lang speelt de radio revolutionaire liederen — de Internationale, het Partisanen-lied, de Bandiera Rossa, de Marseillaise en ook het lied van de rode Wedding. Daarna dansmuziek. En de soldaten beginnen te dansen — in de donkere nacht aan het Jarama-front — eerst twee, daarna meer, tenslotte vele tientallen.

Spontaan beginnen ze een bekend Spaans Volkslied te zingen — *en plotseling wordt ook in de loopgraven der rebellen gezongen. Nu zingen de republikeinen en de rebellen afwisselend de volgende strophen van dit lied.*

Als ik de volgende morgen in het kwartier der generale staf kom, zijn reeds twaalf overlopers gekomen. Ook zij hebben de woorden der politieke commissarissen gehoord! Ze huilen van geluk, dat ze nu hier zijn. In het donker waren ze een voor een op hun buik naar onze loopgraven geslopen — elke tien minuten een.

Nocita Domenico — een van hen - een Italiaan, is in een bergdorp van Calabrië geboren. Hij heeft acht kinderen.

„Ik was werkeloos en wilde naar Afrika. Men heeft me verteld, dat ik daar wel werk zou vinden en me toen naar Gaita gestuurd. Dat verwonderde me, omdat de meesten die naar Afrika gaan, in Napels ingescheept worden. In Gaita heeft men me kleren en wapens gegeven en gezegd, dat in Abessinië alle arbeiders tegenwoordig wapens moesten dragen. Op het schip heeft de consul ons toen verklaard, dat we naar Spanje gingen, om onze broeders tegen het „bolsjewisme“ te verdedigen. We zijn in Cadiz aan wal gegaan.”

„Waart gij lid van de fascistische partij?”

„Nee, ik was vroeger lid van de socialistische jeugd en ik zou morgenavond graag in de radio-auto tot mijn kameraden, die nog bij de rebellen zijn, spreken. Ze kennen mij en hebben vertrouwen in mij en als zij mijn stem horen, zullen er zeker nog meer komen.”

Pepitomo Andrea uit Aleano, een der andere overlopers, vertelt, dat hij in een café in zijn dorp eenmaal de Italiaanse uitzending van Barcelona heeft gehoord. Ze hadden toen vernomen, dat er een Internationale Brigade bestond en dat het Garibaldi-bataillon daar bij behoorde. Twee uur later was de politie verschenen en had het café voor een maand gesloten. Maar het bericht van het bestaan van een Garibaldi-bataillon had zich als een lopend vuurtje door de hele streek verspreid. Hij had toen besloten, zich ook voor Spanje te laten aanwerven om bij de eerste de beste gelegenheid naar het Garibaldi-bataillon over te lopen. Hij vraagt vergunning, om morgen door de luidspreker tot zijn landgenoten bij de rebellen te mogen spreken.

EEN ONDERHOUD MET GENERAAL JULIUS DEUTSCH.

Sinds vanochtend zes uur staan voor een der grootste kazernes van Valencia op de Plaza de Tetuan enige honderden mannen, van zeer uiteenlopende leeftijd, te wachten. Het regent, en de meesten zien er doodmoe uit. Ze hebben immers een lange, vermoeiende tocht uit hun dorpen naar Valencia achter de rug en de hele dag nog niet gegeten. Ze komen zich vrijwillig aanmelden voor het Volksleger en hebben slechts één verlangen: de Spaanse Republiek te mogen verdedigen.

„Ziet ge al die mannen?” vraagt me generaal *Julius Deutsch*, de vroegere leider van de Oostenrijkse „Schutzbund” en de eerste minister van oorlog der Oostenrijkse republiek. Terstond na het uitbreken der opstand ijde hij de Spaanse republiek te hulp, om haar tegen het internationale fascisme te helpen verdedigen.

„Al deze mensen zijn bereid in het Volksleger te dienen en zo nodig hun leven ten offer te brengen. Meer kan men toch werkelijk niet verlangen van een volk, dat nog nooit oorlog heeft gevoerd.”

Wij staan voor het raam van zijn bureau tegenover de kazerne. Overal aan de muren hangen kaarten. Generaal Deutsch is gisteren pas terug gekeerd van het front van Cordova en blijft slechts een paar dagen in Valencia. Kapitein Reventlow - een neef van den bekenden reactionnair Duitsen politicus Reventlow — woont het onderhoud bij.

„Wij kunnen de laatste maanden met een gerust geweten zeggen, dat we over een Volksleger beschikken, dat weliswaar eerst sedert kort georganiseerd is, doch reeds voortreffelijke militair-technische kwaliteiten bezit. Toen de opstand uitbrak, was hier letterlijk niets. Ik geloof één generaal en een paar officieren. Dat was alles. Men kan zich deze toestand in de andere landen van Europa misschien moeilijk voorstellen. Er is hier echter de laatste 7 maanden veel, heel veel veranderd en hard gewerkt. Vooral na de val van Malaga. Franco had het duizend maal gemakkelijker. Hij heeft een georganiseerd leger overgenomen, talrijke generaals en officieren en wij moesten helemaal opnieuw beginnen. Maar de republiek heeft wonderen verricht. Natuurlijk hebben wij nog veel nodig. In de eerste plaats kunnen we nog veel meer wapens gebruiken en dan transportauto's. Aan verkeersmiddelen heeft het in Spanje trouwens altijd gemankeerd. Vooral bij de reusachtige afstanden hier, wordt dit gebrek terdege gevoeld, te meer daar het spoorwegnet ook niet dicht genoeg is.”

„En Madrid?”

„*Franco zal er nimmer in slagen, Madrid te veroveren.* Ik ben er zelfs van overtuigd, dat de rebellen zich graag van dit front zouden terugtrekken, indien ze hier kans toe zagen. Ze waren immers *gedwongen* Madrid aan te vallen, met het oog op hun prestige. Omdat het de hoofdstad van het land is. Uit militair-strategische motieven zijn ze hier niet mee begonnen — ze moesten. Men mag dit niet uit het oog verliezen.”

„Welke betekenis hecht U aan de politieke commissarissen?”

„Hun taak is zeer omvangrijk! Voor deze functie worden politiek-geschoolde kameraden uitgekozen — kameraden, die den soldaten het culturele en politieke belang van onze strijd

verklaren, alle politieke vragen van de dag met hen bespreken, de internationale toestand analyseren en dergelijke dingen meer. De invloed van deze kameraden is groot en draagt er toe bij, dat alle soldaten van het Volksleger langzamerhand weten, dat van hun strijd voor de Spaanse vrijheid tevens het lot van de vrijheid van de meeste landen van Europa afhangt. *Onze politieke commissarissen vormen een belangrijke factor — een wapen, waarover Franco, Hitler en Mussolini niet beschikken — niet kunnen beschikken.*"

„Wat zijn Uw opvattingen omtrent het Eenheidsfront in de strijd?"

„*Spanje is een symbool geworden. Op de slagvelden van Estremadura; op de heuvels van de Guadarrama en de Sierra Nevada, aan het front van Madrid en van Saragossa staan niet alleen Spanjaarden tegenover elkaar. Hitler's en Mussolini's vaandels wapperen in de bataljons der fascistten, terwijl aan onze kant de revolutionairen van alle landen staan, die naar Spanje zijn gesnel, om de bloedige aanval van het fascisme te helpen afweren. Spanje is op dit ogenblik het strijdperk van twee wereldbeschouwingen. Als ik de voorpostengevechten in Oostenrijk niet meetel, strijdt hier voor het eerst in de geschiedenis het Volk met de wapens in de hand tegen de legers van het fascisme. Dit is geen strijd van de ene staat tegen de andere, maar een strijd van twee overtuigingen — een strijd op leven en dood.*"

„En Uw oordeel over de samenwerking der verschillende politieke groepen?"

„Verschillen, die onder ons, antifascisten, tot nu toe bestonden, zijn hier verdwenen. Wij hebben ze hier eenvoudig vergeten. Men denkt er hier niet aan, tot welke politieke partij kameraad A of kameraad B vroeger heeft behoord. Wij vragen er niet eens naar. Het is voldoende, dat hij hier is en zijn plicht doet als soldaat der Vrijheid. Hier in Spanje beleven we het fascisme in zijn wreedste en bloedigste vormen. Ik zeide U reeds, dat het hier om leven en dood gaat. Wij mogen deze strijd niet verliezen. *Met ons zou niet alleen de vrijheid van Spanje, maar ook die van vele andere Europese volkeren ten grave dalen. Wij moeten thans alleen hetgeen ons verenigt in het oog houden. Dat is de strijd die wij hier allen samen voeren, onze onbuigzame wil om het fascisme te weerstaan. Geen taak, die zich alleen tot Spanje beperkt trouwens. Deze taak zal in de toekomst volbracht worden — zonder ons of met ons — maar in ieder geval zijn we er trots op, dat we kunnen meewerken aan de ontwikkeling van een verenigde arbeidersbeweging.*

„Zeg den Hollandsen en Vlaamsen kameraden" — zegt Deutsch tenslotte peinzend en loopt intussen de kamer op en neer — „dat elk volk zijn eigen Franco binnen de grenzen van zijn land heeft — *Holland en Vlaanderen* evengoed als Spanje — en ook, dat *deze landen* evengoed een front vormen als Spanje. Vooral *Vlaanderen*, omdat misdadige elementen de laatste jaren ook hier proberen, de nationale problemen voor fascistische doeleinden te misbruiken. Het zou nodig en nuttig zijn, dat alle Vlaamse arbeiders, boeren, middenstanders en intellectuelen ons helpen, ze helpen dan niet alleen ons in onze strijd voor de Spaanse vrijheid, maar tevens zichzelf."

Het is intussen donker geworden. Voor de kazerne aan de overkant staan nog lange rijen te wachten en steeds komen er nieuwe bij.

„Dit volk kan deze strijd niet verliezen. Een volk dat zó zijn vrijheid verdedigt, moet tenslotte de overwinning behalen!” Buiten begint de wachtende menigte de Internationale te zingen, eerst enkelen, daarna allen! Voorbijgangers blijven staan, onder hen vrouwen met kinderwagens, oude mannen en vrouwen, allen zingen nu mee en gebalde vuisten gaan omhoog.

LANGS HET SLAGVELD VAN GUADALAJARA.

ALCALA.

Op de weg tussen Madrid en Alcala rijden vele zware transportauto's — ongeveer twintig achter elkaar — voorbij. Ze komen van het front en zijn volgeladen met soldaten in de uniformen van het Italiaanse leger — geen Garibaldi's van de Internationale Brigade, maar soldaten van het koninklijke Italiaanse leger. Deze mannen zijn ongeschoren en hun kleren zitten onder de modder. Sommigen van hen staren dromerig voor zich uit, maar velen groeten ons lachend. Ze schijnen zich van een zware druk bevrijd te voelen en beschouwen hun gevangenschap niet als een ongeluk. Ze zingen Italiaanse liederen, die ik niet versta, maar plotseling klinkt het lied van het onderdrukte Italiaanse proletariaat —, de Bandiera Rossa.

Een paar kilometer van Guadalajara, op een verlaten zijspoor, staan enkele goederenwagens. Uit een der wagons steekt een rokende kachelpijp en voor de anderen spelen kleine kinderen. Families van spoorweg-ambtenaren, die voor de fascistten moesten vluchten en hier nu voorlopig een toevlucht hebben gevonden. Hun huizen, en alles wat ze op de wereld bezaten, zijn door Duitse bommen vernietigd — zelfs hun geiten en kippen. In een der wagons woont een familie met negen, in de andere een moeder met zes kinderen, wier vader een paar maanden geleden bij Getafe gesneuveld is.

GUADALAJARA.

Auto's met officieren en politieke commissarissen, die naar het front gaan, passeren ons. Daarna komen wij in Guadalajara — de stad, wier naam thans op de lippen aller antifascisten is. „Van hier uit begint heden een nieuw tijdperk der wereldgeschiedenis,” profeteerde Goethe, 's avonds na de gevechten van *Valmy* en men is bijna geneigd, een parallel te trekken tussen het Pruisisch-Oostenrijkse leger, dat daar door het jonge Franse revolutieleger op de vlucht werd gedreven — en de drie reguliere fascistische Italiaanse divisies, aan welke door het jonge Spaanse Volksleger van generaal Miaja een verpletterende nederlaag werd toegebracht.

Men voelt, dat de mensen hier leven voor het front. Junckers, Heinckels en Caproni's hebben hier een enorme schade aangericht, maar ook de inwoners van deze stad hebben zich met heldenmoed gedragen, geen enkele maal is hier een paniek uitgebroken en zij weigerden, de stad te ontruimen. Overal staan groepen soldaten — Garibaldi's, mannen van het Edgar André —, van het Thaelmann-bataillon, Spanjaarden van de Lister-Brigade.

TORIGA.

Toriga — ongeveer 10 K.M. achter Guadalajara, is bijna helemaal verwoest. Het dorp schijnt uitgestorven. Alle huizen langs het dorpsplein zijn vernield — zelfs de oude pomp midden op de markt. Een paar meter verder staat een kapotgeschoten auto. In de kerk zijn een paar oude mannen, die te oud zijn voor het front, maar hun dorp toch niet wilden verlaten, in een grote koperen ketel soep aan het koken. Boven in het koor hangen een paar vrouwen hun wasgoed te drogen en kinderen spelen bij het altaar.

BRIHUEGA.

De weg buigt rechts af naar *Brihuega*. Ook deze naam zal door de anti-fascisten van alle landen nimmer worden vergeten. Twee dagen geleden hielden Mussolini's troepen dit dorp nog bezet en hadden de meeste inwoners zich angstig in hun huizen verborgen. De vorige nacht had een compagnie Garibaldi's een storm-aanval gedaan en in wilde vlucht hadden de fascistten het hazenpad gekozen. Zelfs de beste troepen van het Italiaanse leger — „de Leeuwen van Oost-Afrika” — zochten hun heil in de vlucht. Twee dagen geleden hadden ze nog gedacht, dat ze Madrid zouden bestormen, zoals ze Addis-Abeba hadden bestormd, maar nu weten ze, dat Spanje geen Abessinië is. De Garibaldi's waren gekomen — hun landslieden, ook Italianen, ook arbeiders. „Avanti-popolo!” zongen ze en plotseling hadden — eerst enkelen en toen velen van hen — geantwoord „Bandiero rosso, Bandiero rosso”. Bijna 100 soldaten van Mussolini's leger hadden hun handen opgeheven en zich gevangen laten nemen. De rest van de bezetting was toen ijlings gevluht.

In de straten van Brihuega staan de soldaten van het Volksleger in groepjes bij elkaar.

Ik vraag naar *Gustav Regler*, de politieke commissaris der 14e Brigade. „Hij is juist met Gallo naar de gevangenen gegaan” Gallo is de politieke commissaris van het Garibaldi-bataillon en ik ontmoet hem bij de ingang van het huis, waar een deel der gevangenen voorlopig is ondergebracht. Allen zijn bereid verklaringen af te leggen en te antwoorden op de vragen, die men hen stelt. Ze voelen, dat ze in goede handen zijn en dat men hen niet martelt en foltert, zoals hun officieren hadden beweerd.

„Salud, camerados.”

Ook zij brengen de groet van het republikeinse Spanje. Maar de beide politieke commissarissen beantwoorden haar niet.

„Nee, zo mogen jullie niet groeten. ”, verwijten ze hen. „Nog niet. Zó mochten onze kameraden groeten, die door jullie kogels gedood zijn en de kameraden, die thans nog tegen het Italiaanse fascisme strijden. Maar wij zijn er allen van overtuigd, dat ook wij elkaar spoedig zo zullen begroeten en samen legen Mussolini zullen vechten, voor de vrijheid van ons vaderland.”

Een ogenblik zwijgen de gevangenen, daarna beginnen ze ons van hun leven te vertellen. De meesten van hen heeft men gedwongen naar Spanje te gaan en velen van hen blijken antifascisten te zijn.

„Wij zullen ons vaderland terugzien” — zegt aan het eind van het verhoor een der gevangenen, een oude metselaar uit Genua, tegen Gallo — „maar met het Garibaldi-lied en de *Bandiera rossa*. Arm zijn we hier naar toe gekomen, maar rijk tullen we terugkeren — want dan zal Italië van ons zijn.”

JADRAQUE.

In het kwartier van de generale staf der Garibaldi's — een oud vervallen huis op het dorpsplein — vragen wij, of wij nog verder mogen. Wij zouden *Ludwig Renn* en luitenant-kolonel *Hans* graag ontmoeten.

„Tot kilometerpaal 15. Misschien vandaag nog wel verder. Dan rechts-af het veld in. Daar staan de Thaelmannen.”

Aan beide kanten van de weg naar Saragossa liggen honderden lijken, dode paarden en muilezels. Een heel bataillon is reeds sedert gisteravond bezig alles op te ruimen, nadat men eerst de gewonden heeft weggedragen, die nu samen met die van het Volksleger in dezelfde ziekenhuizen, met dezelfde zorg, verpleegd worden.

Garibaldi, Thaelmann en Lister hadden de fascistenaanvoerders achtervolgd. De republikeinse vliegers hadden hen gebombardeerd en in een paniek moesten ze alles achterlaten, hun tanks en mitrailleurs, telefoon-toestellen, motorrijwielen en vele, vele transportauto's. Duizenden kisten met munitie liggen hier verspreid. Overal in de straatweg en in het veld zijn diepe gaten — het resultaat van bommen. In sommige gaten werpen de republikeinenaanvoerders thans de dode paarden en muilezels, die met hun poten naar boven op dit sombere slagveld, aan een schilderij van Goya doen denken. Ook jassen en schoenen, die de fascistenaanvoerders hebben uitgedaan, om vlugger te kunnen lopen, liggen in het rond. Wij zijn nu reeds bijna 10 kilometers in de richting van Saragossa gereden. Nog steeds liggen aan beide kanten van de weg lijken: mannen met baarden en jonge Italianen met kindergezichten. Garibaldi's dragen ze weg, om ze straks op het kleine kerkhof van Jadraque te gaan begraven, nadat men aan de papieren, die op hen gevonden worden, hun identiteit heeft vastgesteld. Ze zullen door de Garibaldi's — met militaire eerbewijzen — in één groot graf worden gelegd — zonder haat, zonder wrok, maar met een groot mededogen, omdat deze landslieden tenslotte ook slachtoffers van het fascisme waren.

Vele transportauto's, beladen met buitgemaakte Italiaanse munitie, komen ons tegemoet. Een paar honderd meter verder staan — aan de kant van de weg — enige zware Duitse machine-geweren.

„Buitengewoon vriendelijk van de fascistenaanvoerders, dat ze hun transportauto's ook hebben achtergelaten”, zegt een der Thaelmannen, die hier aan het werk is — „dan kunnen we alles veel gemakkelijker wegbrengen.”

„Ja” — zegt een ander — „dat noem ik nu nog eens een goed georganiseerde terugtocht. Ze hebben waarachtig aan alles gedacht.”

„Van die kanonnen kunnen we een prachtige batterij samenstellen.”

„Dan nemen we die tractoren daar ook voor.”

„En met deze Italiaanse machine-geweren sturen we hen morgen al een deel van hun munitie terug!”

„Ja, en wat ons nog ontbreekt, gaan we de volgende keer wel halen.”

KILOMETER-PAAL 15.

Bij kilometer-paal 15, waar we af moeten slaan, wandelt een herder met een kudde van ongeveer vijftig zwarte, langharige geiten. Als we hem verwonderd staande houden, antwoordt hij kalm, nadat hij ons met een „Salud camerados” heeft begroet: „Een paar dagen

lang heb ik mijn geiten binnen moeten houden, omdat de fascistten hier waren. Maar nu zijn ze weg — *nu is Jadraque weer van ons.*"

Onbekommerd door het schouwspel om hem heen, vervolgt hij zijn weg over de straatweg naar Saragossa met aan weerskanten de honderden lijken van het Italiaanse fascistische leger.

Aan het eind van de landweg staan enkele officieren en manschappen, wier uniformen men nauwelijks van elkaar kan onderscheiden. Zij staan in een groepje bij elkaar aan de rand van een berg. In de diepte is een dal, maar hun kijkers zijn op de berghelling tegenover ons gericht:

„Sie hauen ab, Mensch — zij nemen de benen, kerel!" hoor ik een van hen roepen en weet dan met stellige zekerheid, dat ik bij de generale staf van het Duitse Thaelmann-bataillon beland ben.

„Daar is het dal — in dat dorp ligt Edgar André en daarboven — op de rand van de berg — kan je de fascistten zien lopen. Ze hebben niet genoeg artillerie meer. Ze schieten wel, maar dat is vandaag zo erg niet."

Een paar meter verder ligt *Ludwig Renn* met gespannen blikken de bewegingen van den vijand gade te slaan. Nu en dan laat hij heel even zijn kijker zakken om een bevel te geven, maar staart dan weer zwijgend voor zich uit.

„Deze oorlog — zegt luitenant-kolonel Hans — is sedert gisteren in een nieuw stadium getreden: *Onze geweren en onze kanonnen zijn thans op de fascistische centra — op Rome en Berlijn gericht.* Ik geloof, dat ik niet overdrijf als ik beweer, dat onze strijd aan het Guadalajara-front wereldhistorische betekenis heeft."

Maar de generale staf heeft weinig tijd voor een uitvoerig gesprek. Ze moet den vijand, die men thans met het blote oog langs de rand van de berg ziet trekken, in de gaten houden en zoveel mogelijk verzwakken. Telkens klinken bevelen en slechts met moeite kan men zich te midden van het bulderen der artillerie verstaanbaar maken.

Een soldaat van het Thaelmann-bataillon komt voorbij. Zijn linkerhand is rood van het bloed, dat er in een straaltje uitsijpelt en een spoor achterlaat op de weg. Ik vraag hem, wat er met hem gebeurd is.

„Och, maar een kogel," is het antwoord — „verder niets."

Hij wikkelt zijn zakdoek om zijn hand en vervolgt rustig zijn weg naar het Rodekruis-station.

TRIJUEQUE.

Onderweg naar Trijueque bezoeken wij de reparatie-werkplaats der Thaelmannen. Ze ligt van de weg af, in 't vrije veld. Op twintig plaatsen rondom het huis — we hebben ze geteld — waren diepe gaten in de grond geslagen, maar geen der bommen had gelukkig doel getroffen.

„Drie dagen geleden hebben zij ons van 's morgens 10 uur tot 's middags 3 uur gebombardeerd. Onafgebroken. We hebben allemaal in een hoek, heel diep onder het stroo, gezeten.

Dat was het enige, wat we konden doen. Toen kwamen gelukkig onze vliegers en zijn ze er van door gegaan. Hier — dit is nog een stuk van een van die bommen. Zie je het merk? *Reinickendorff*. Duits fabrikaat. Een groet uit het vaderland!”

Een paar soldaten zitten voor de schuur te lezen. Ze lezen „Pasaremos” — de krant der Elfde Brigade en interesseren zich voor het Poesjkin-jubileum in Moskou en voor de invrijheidstelling van Centa Beimler — de vrouw van Hans Beimler, de eerste politieke commissaris van het bataillon.

Een andere soldaat roept ons:

„Kom eens horen — radio Keulen. Zou je niet denken, dat ze daar stapelgek zijn?”

„Halloh, halloh, hier radio Keulen. Lieve kinderen, denkt er aan, dat het vandaag Vrijdag is, de dag waarop bij ons vodden en benen worden opgehaald. Jullie onderwijzers zullen jullie wel nadere aanwijzingen geven.”

Een daverend gelach klinkt over het slagveld van Guadalajara.

„Arm Duitsland! Vodden en benen! We kunnen jullie van hier ook nog wel een paar sturen,” zegt een der onderofficieren en wijst om zich heen!

„Gisteren” — vertelt een der kameraden — „beweerden die schoften notabene, dat ons dorp door de rebellen was ingenomen. Dat zouden ze wel willen.”

TERUG IN BRIHUEGA.

In Brihuega gaan we met een onderofficier van het André-bataillon een kelder binnen, waar ongeveer 60 Italiaanse gevangenen liggen. Ze zijn hier nu al drie dagen en willen waarschijnlijk graag geschoren worden. De onderofficier van het André-bataillon heeft voor dit doel zeep en een scheermes meegenomen.

„Wie van jullie wil geschoren worden?”

Dodelijk verschrikt deinzen de Italianen achteruit. Ze zijn nu doodsbleek en beven over al hun ledematen. Hun officieren hadden dus toch gelijk toen ze hen waarschuwden, dat de „roden” hen terstond zouden vermoorden. Met een scheermes zal men hen nu de hals afsnijden.

„Wat nu? Wil niemand geschoren worden? Jullie hebben anders wel een goeie beurt nodig.”

Enkele Italianen staan te klappertanden. Plotseling komt een van hen naar ons toe.

„Maak ons in Godsnaam toch dadelijk af en martel ons niet langer.”

De jonge Italiaan spreekt in zijn moedertaal, zodat de Duitser hem niet verstaat. Wat willen de Italianen? Waarom zijn ze plotseling allemaal zo bleek en beven ze zo? Hij begrijpt het niet, merkt alleen, dat niemand hem vraagt om geschoren te worden, wordt ongeduldig en smijdt hun zijn scheermes, kwast en zeep voor de voeten.

„Scheer je dan zelf.”

HET TELEGRAM.

In een huis op het dorpsplein, waar eergisteren nog fascistische officieren van de Italiaanse generale staf ingekwartierd waren, staat nog een half-geopende bus Corned-beef op tafel. Daarnaast een glas Whisky, dat eveneens nog half vol is. Een aangebeten hard ei ligt op een bord en in het brood is zelfs het mes blijven steken. De fascisten schijnen, toen ze de Garibaldi's, die trouw zijn gebleven aan de idealen van Vrijheid en Vrede voor het Italiaanse Volk, en de andere troepen van het Spaanse Volksleger, hoorden naderen, alles in de steek te hebben gelaten en in een wilde paniek gevlucht te zijn.

Tussen enkele Spaanse en Italiaanse kranten ligt een telegram. Een telegram van Mussolini aan den generaal der Italiaanse divisies:

„Aan boord van de „Plata” onderweg naar Lybië, word ik op de hoogte gehouden van het verloop van de grote veldslag in de sector van Guadalajara. Ik volg de bewegingen van de veldtocht, in de overtuiging, dat het élan en de volharding van onze legionairs de weerstand van den vijand zullen breken. Verplettert de Internationale Brigade. Dit zal een overwinning van groot belang zijn, zowel militair als politiek. Ik laat de legionairs weten, dat ik hun bewegingen, die met de overwinning zullen bekroond worden, van uur tot uur volg.

Mussolini.”

DE GEVANGENEN VAN BRIHUEGA.

Zodra de Italiaanse gevangenen binnenkomen, wordt het doodstil in de grote ontvangzaal van de *Raad van Defensie* te Madrid. Enigszins verlegen, maar zonder vrees en angst, komen ze dichterbij. Ze kijken ons aan — ernstig, zonder enige haat. Neen, zo zouden ze ons niet aankijken, als ze nog steeds geloofden aan hetgeen hun superieuren in het leger hen van de „roden” hebben verteld.

Enkele Italiaanse officieren kijken trots en aanmatigend om zich heen. Zij schijnen verontwaardigd te zijn over het gedrag hunner soldaten, daar zij immers niet kunnen begrijpen, wat er in hun harten omgaat.

Achter de grote tafel zitten de leden van de Raad van Defensie, generaal Miaja, de politieke commissarissen der Garibaldi's, vele republikeinse officieren en *Jesus Hernandez* — de minister van Onderwijs en Propaganda. Gallo vertaalt zijn woorden. Hij spreekt zijn grote bewondering uit voor het Italiaanse Volk, maar geselt de fascistische machthebbers, die het onderdrukten en den Italiaansen soldaten bevolen hebben, het Spaanse Volk te gaan bestrijden.

Ik kijk om me heen. Allen luisteren met gespannen aandacht. De gezichten van enkele gevangen officieren zijn nog hoogmoediger geworden, maar vele soldaten knikken langzaam met hun hoofd. Deze instemming is niet geveinsd. Jarenlang hebben deze mannen gevoeld, dat ze bedrogen werden — sommigen bewust, anderen onbewust — maar nu — na de gebeurtenissen aan het Guadalajara-front — na de verbroedering met hun landgenoten van het Garibaldi-bataillon, weten ze dit voor hun hele leven met stellige zekerheid.

„Italiaanse krijgsgevangenen, zonen van het Italiaanse Volk. Gij zijt gevangenen van de Spaanse republiek, gevangenen van een volk, dat niemand heeft aangevallen. Gij zijt gevangen genomen op het slagveld, waar Spanje strijdt voor zijn onafhankelijkheid en zijn toekomst. Wij richten op dit plechtige ogenblik het woord tot u, niet om u te beledigen, maar om u onze gevoelens te tonen, die broederlijk zijn ten opzichte van u en alle andere volkeren ter wereld. Het Spaanse Volk wordt thans aangevallen door lieden, die uit vreemde landen komen, met de bedoeling om ons te tyranniseren, onze haardsteden te verwoesten en onze vrouwen en kinderen te vermoorden. Deze lieden maken ook u tot slachtoffers van hun tyrannie, die de basis is van hun regiem, die de Vrijheid wil doen verdwijnen. Daartegen strijden wij in Spanje, hetgeen betekent, dat wij strijden voor ons zelf en ook voor u.

Waarom koestert ge wrok tegen ons? Gij lijdt in uw eigen land immers een even ellendig bestaan als de arbeiders en boeren in Spanje tot het ogenblik, dat zij — op vreedzame wijze — door verkiezingen, met een overweldigende meerderheid van stemmen besloten, verandering te brengen in hun bestaan, hun vrijheid te veroveren en met haar het brood, dat ons ontbrak om de honger in onze gezinnen te stillen.

Ik begrijp, dat gij, Italianen, liefde en tederheid gevoelt voor uw vaderland, maar gij zult ook volledig onze verlangens begrijpen. Waarom zijt gij gekomen — om tegen ons te strijden — ver van uw vaderland? Gij zijt bedrogen en wist niet, dat wij strijden voor een betere

mensheid. Uw strijd tegen ons is een laaghartigheid, omdat wij strijden voor de Vrijheid van het Volk.”

Velen kunnen hun aandoening nauwelijks bedingen. Zij steken hun handen omhoog — vragen om het woord en roepen: „Wij wisten niet, dat wij tegen u zouden vechten.” Een van hen doet een stap naar voren en zegt bijna dreigend: „*Het Italiaanse volk weet alleen, wat men het zegt.*” — en iedereen in de zaal voelt, tegen wien deze dreigementen gericht zijn. De gezichten der gevangenen worden nog strakker en bleker.

„Wij strijden om deze verschrikkelijke onrechtvaardigheid te doen verdwijnen en opdat er rust en vrede zij in de huizen der arbeiders en kleine boeren. Italiaanse soldaten, slachtoffers van het Italiaanse fascisme — wij willen u — gevangenen van de republiek — als broeders behandelen. Verwacht van ons geen vijandschap jegens u, ondanks de ontzettende wonden, die uw wapens in ons hart en in onze ziel hebben geslagen.

Wij wensen geen wraak, omdat gij niet verantwoordelijk zijt voor deze tragedie en geven u van nu af aan alle vrijheid, om in correspondentie te treden met uw familie, opdat deze weten, dat gij hier gezond en veilig zijt en u te midden van een fier en vrij volk bevindt, dat als een phoenix uit zijn as herrezen is en wiens doden tot nieuw leven zijn gewekt. Reeds wappert de banier van onze vrijheid over de velden van Guadalajara en straks zullen ze overal wapperen binnen de grenzen van ons land. Zegt Mussolini, dat gij het voorbeeld wilt volgen van het volk dat zijn bloed thans vergiet, maar dat vecht voor een rechtvaardig geluk voor zichzelf en voor alle andere volkeren ter wereld.”

Onmiddellijk daarna staat generaal Miaja op.

„Broeders, arbeiders uit het onderdrukte Italië. Weest gerust, al zijt gij thans ook gevangen. Wij strijden voor een rechtvaardige zaak. Men heeft u wijs gemaakt, dat de verdedigers van de republiek uitsluitend strijden om het genoeg van te kunnen doden. Gij hebt reeds gezien, dat dit een leugen is.

Denkt er over na, wat er zou geschieden als wij in de handen van den vijand vielen. Men zou ons ongetwijfeld fusileren. Gij echter kunt gerust zijn. Wij zullen de republiek verdedigen, maar met haar de Vrijheid en de Rechtvaardigheid. En wij zullen niets doen wat daarmee in strijd is. Daar wij voor een rechtvaardige zaak strijden, zullen wij deze oorlog winnen. Daarmee zal, niet alleen voor Spanje, maar voor de gehele wereld der werkers, een nieuw tijdperk van vrede en vooruitgang aangebroken zijn.”

Een orkaan van toejuichingen breekt los: „Leve Miaja! Leve de Spaanse Republiek!” Deze mannen juichen niet omdat ze nu weten, dat hun leven gespaard zal blijven. Zij juichen, omdat ook zij weer aan een betere toekomst gaan geloven, aan wat geluk. In Italië, in hun vaderland, moesten ze zwijgen — hier, in de gevangenschap, ontwaakt thans opnieuw vertrouwen in zichzelf, in de idealen der arbeidersklasse.

Als het gejuich bedaard is, vraagt de politieke commissaris van Garibaldi, of een van hen het woord wenst.

Het eerst spreekt Colognole Batista:

„Ik ben geen slecht mens en het is mijn schuld niet, dat ik in uw land ben gekomen. In de grote oorlog heb ik bij Piave gestreden. Ik was werkeloos. Ik ben landarbeider en meende, dat ik in Abessinië werk zou krijgen. Ik ben bereid verdere verklaringen af te leggen. *Stelt vertrouwen in mij en u zult de oprechtheid van mijn woorden zien.*

Flori Domenico balt zijn vuist tot de strijdersgroet als hij bij de tafel komt, waar Miaja en Fernandez zitten:

„Ik ging naar Oost-Afrika om werk te zoeken. Eerst bij het vertrek naar Cadiz hoorden wij, dat wij naar Spanje gingen. In Sevilla gaf men ons wapens, hoewel wij geweigerd hadden naar het front te gaan, maar als wij dat niet gedaan hadden, zou men ons gefusileerd hebben. In ons hart waren wij er van overtuigd, dat het hier toch beter zou zijn dan in Italië. De feiten stellen ons in het gelijk. Wij hebben vertrouwen in uw uiteindelijke overwinning.”

Parisi Mario zegt:

„In ons vaderland leden wij honger. Mijn familie is het slachtoffer van de fascistische terreur. Mijn vader werd vervolgd en was gedoemd van honger te sterven, omdat hij de idee van Mussolini niet was toegedaan. Hij had tien kinderen. Na zijn dood werd ik als oudste van het gezin steeds opnieuw vervolgd. Toen ik dassen trachtte te verkopen langs de deuren, heeft men mij drie maanden in de gevangenis gestopt. Alles uit wraak, omdat mijn familie niet fascistisch was. Ik kon het niet langer uithouden en het mij inschrijven voor Oost-Afrika. Ik ben mechanicien. Eerst op de boot heeft men mij gezegd, dat ik naar Spanje ging.”

Plotseling dringt een jongen van nauwelijks negentien jaar naar voren. Hij is doodsbleek, en zijn ogen stralen:

„Ik ben vrijwillig hier naar toe gekomen. Ik heb tot nu toe niets anders gekend dan het fascisme. Men heeft mij geleerd, dat alleen de fascistten mensen waren en dat men alle anderen moest uitroeien en nu ...”

Hij kan zijn opwinding nauwelijks bedwingen.

„Ik hoor bij jullie. Laat mij met jullie vechten.”

Enkele Spanjaarden drukken hem de hand. Ook anderen vragen om dadelijk mee te mogen vechten. Niemand is nu meer bezorgd over zijn eigen lot, niemand vreest meer voor zijn leven, allen hebben hetzelfde ideaal: de bevrijding van het Spaanse en Italiaanse volk van het fascisme.

Het is laat in de avond, als wij het gebouw van het Ministerie van Oorlog verlaten. In de verte naderen vijandelijke vliegers. Zij komen nader en nader en laten hun bommen, die dood en verderf zaaien, boven een der Zuidelijke voorsteden vallen.

„Caproni's”, zegt mijn begeleider, die het geluid van alle motoren kan onderscheiden. „Caproni's”. Italiaanse vliegers.” Onwillekeurig denk ik aan hetgeen generaal Deutsch tijdens ons onderhoud zeide:

„Spanje is op dit ogenblik het strijdperk van twee wereldbeschouwingen. Het zou nodig en nuttig zijn, dat de arbeiders, boeren, middenstanders en intellectuelen uit alle landen ons helpen! Ze helpen dan niet alleen ons in onze strijd voor de Spaanse vrijheid, maar tevens zichzelf.”

